

Suradnja školskih knjižničara i predmetnih učitelja u promicanju medijske pismenosti

---

Kolar, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:717312>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-12**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
IZVANREDNI STUDIJ BIBLIOTEKARSTVA
Ak. god. 2023./2024.

Petra Kolar

**Suradnja školskih knjižničara i predmetnih učitelja u
promicanju medijske pismenosti**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Tomislav Ivanjko, izv. prof.

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Petra Kolar

(potpis)

Željela bih zahvaliti svojim roditeljima što su uvijek tu za mene, i kad treba, i kad ne treba, a osobito u trenucima kad ja izmislim novi cilj u životu. Želim vam reći da nikad neću odrasti.

Zahvaljujem svojim kćerima što me samim svojim postojanjem tjeraju da budem bolja osoba i bolja majka kako bih im mogla biti najbolji uzor i mjesto kojemu će se uvijek vraćati.

Zahvaljujem divnim ženama u mom životu na svakoj pomoći, svakoj riječi potpore, svakoj suzi i zagrljaju. Zbog vas su se mnogi ciljevi ostvarili i mnoge želje ispunile.

Hvala prijateljima i kolegama na podršci te na kraju hvala mentoru na uputama, savjetima i strpljenju.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Školska knjižnica	2
2.1. Školske knjižnice nekad i danas.....	2
2.2. Temeljni dokumenti školskih knjižnica	5
2.3. Odgojno-obrazovna djelatnost školske knjižnice.....	8
3. Informacijska i medijska pismenost.....	11
3.1. Informacijska pismenost	12
3.2. Medijska pismenost.....	13
3.3. Povezanost informacijske i medijske pismenosti.....	14
3.4. Informacijska i medijska pismenost u školskoj knjižnici.....	14
4. Informacijska i medijska pismenost unutar predmeta osnovne škole.....	16
4.1. Hrvatski jezik	17
4.2. Informatika	20
4.3. Likovna kultura	22
4.4. Ostali nastavni predmeti.....	23
5. Informacijska i medijska pismenost unutar izvannastavnih aktivnosti osnovne škole	26
5.1. Radijska skupina	26
5.2. Filmska skupina.....	27
5.3. Novinarska skupina	28
5.4. Medijska skupina.....	29
6. Empirijsko istraživanje	31
6.1. Cilj istraživanja	31
6.2. Metoda prikupljanja podataka i istraživačka pitanja.....	31

6.3. Rezultati istraživanja	32
6.4. Zaključak istraživanja	43
7. Zaključak.....	45
8. Literatura.....	46
Sažetak	49
Summary	50

1. Uvod

U današnje vrijeme mediji su postali sastavni dio svakodnevnog života, a djeca i odrasli pretjerano su izloženi informacijama za koje je teško odrediti jesu li istinite ili nisu. Velik dio svog slobodnog vremena troše boraveći na internetu pregledavajući portale, posjećujući društvene mreže, komunicirajući s prijateljima, poznanicima ili jednostavno prateći pojedine profile. Teško je odraslima, a osobito djeci, odrediti koje su informacije istinite, a koje lažne te na koji ih način mogu probrati.

Potaknuti sadržajima koje pronalaze i željom da i oni nešto stvore, pokažu te skupe „lajkove“ i pratitelje, djeca i mladi često i sami stvaraju medijske sadržaje: fotografije, videouratke, glazbu i slične sadržaje. Da bi pri pretraživanju i komunikaciji na internetu bili sigurni i znali kritički prosuđivati informacije, potrebno ih je odmalena educirati o sigurnosti na internetu i ostalim medijima. S druge strane, medijske sadržaje uglavnom stvaraju bez teorijskog znanja o medijima. Kako su im mobilni uređaji sastavni dio života te svaku informaciju dobiju bez posebnog truda, samo brzim pretraživanjem interneta, umanjuje im se sposobnost kritičkog mišljenja, promišljanja i zaključivanja, a niti ozbiljnije istraživanje im nije jača strana. Za razliku od prethodnih generacija teže ili na drugačiji način procesuiraju informacije i uče. Posljedica je da je nužno potrebno mijenjati način poučavanja i procese učenja.

Informacijska i medijska pismenost međusobno se prožimaju, nadopunjavaju i ne mogu odvojiti jedna od druge. Potrebno ih je početi poučavati od mlade dobi u obiteljskom okruženju ne čekajući formalni školski sustav. Kako učenici napreduju u odgojno-obrazovnom sustavu koristeći nove sadržaje i medije, tako se i sadržaji informacijske i medijske pismenosti šire i nadograđuju. Ne postoji jedan predmet koji bi poučavao informacijsku i medijsku pismenost, već su one u većem ili manjem opsegu integrirane u sve predmete školskog sustava. Učitelji bi prilikom poučavanja trebali međusobno surađivati te surađivati sa školskim knjižničarem.

2. Školska knjižnica

Glavni dokument prema kojemu se oblikuje hrvatski školski sustav jest *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2008) koji jasno ističe ciljeve odgoja i obrazovanja u javnim ustanovama. Neki su od navedenih „osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i društveni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima“ te „odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“. Da bi škole mogle ostvariti zadane ciljeve, tj. odgajati i obrazovati učenike za sve novosti, promjene i napredak koji ih očekuje u životu, nije dosta da oni polaze samo nastavu, već u školama moraju postojati i drugi izvori znanja, izazova i poticaja. Školska knjižnica upravo je takvo mjesto. Navedeni Zakon spominje da je ona „sastavni dio školske ustanove čija je djelatnost integrirana u obrazovni proces u kojem se stručno-knjižnična djelatnost obavlja u manjem opsegu i služi za ostvarenje obrazovnog procesa“.

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (2019) definira knjižnicu kao „pravnu osobu koja obavlja knjižničnu djelatnost sukladno odredbama ovoga Zakona“ dok je Standard za školske knjižnice (2023) konkretniji te kao zadaće školske knjižnice navodi da „školska knjižnica kao informacijsko, medijsko, komunikacijsko i kulturno središte škole, ima zadaću da organiziranim zbirkama knjižnične građe u analognim i digitalnim oblicima te uslugama i radom knjižničarskih djelatnika osigura ispunjavanje odgojno-obrazovnih, informacijskih, stručnih i kulturnih potreba korisnika.“

Školske knjižnice ostvaruju se u tri međusobno povezane djelatnosti: odgojno-obrazovnoj, stručno-knjižničnoj te kulturnoj i javnoj. (Standard)

2.1. Školske knjižnice nekad i danas

Počeci knjižnica mogu se pronaći u crkvama i samostanima gdje su se počele razvijati uglavnom s pojavom prve pismenosti. Na taj su način sačuvana znanja i izumi koji su postali dostupni većem broju obrazovanih ljudi. (Stipčević, 2008)

Školstvo u Hrvatskoj javlja se u 9. stoljeću kada su muške škole osnivali benediktinci, dominikanci, franjevci i isusovci, a ženske škole uršulinke. U 16. stoljeću jezuiti su postavili jedinstveno sustavno školstvo koje je vrijedilo u cijelom svijetu gdje su postojale jezuitske škole. (Munjiza i Kragulj, 2010)

Pojavom tiska u 15. stoljeću, a time i dostupnijih i jeftinijih knjiga te novih potreba građanskog društva u pogledu obrazovanja dolazi do masovnijeg otvaranja gradskih, svjetovnih škola, iako se one prvotno spominju u Zadru već u 10. stoljeću (918. godine) te u Dubrovniku u 14. stoljeću (1333. godine). U sjevernoj se Hrvatskoj gradske škole otvaraju nešto kasnije: 1480. u Varaždinskim Toplicama te 1582. u Lepoglavi. Za njihove se potrebe tiskaju odgovarajuće knjige: bukvari, katekizmi i abecedari. (Munjiza i Kragulj, 2010)

U 18. stoljeću carica Marija Terezija smatra da bi se u svakoj župi trebala otvoriti škola te se u 19. stoljeću uvodi zakonski obvezna pučka škola, prvo u Vojnoj krajini, a zatim i u Civilnoj Hrvatskoj. Donose se zakoni koji uvode obveznu školu u trajanju od četiri godine, no ona je mogla trajati i pet ili šest godina.

Školstvo se u Hrvatskoj razvija i na višim razinama. Pavlini su u Lepoglavi 1503. godine osnovali Prvu gimnaziju u Hrvatskoj, a visoko školstvo javlja se još od 14. stoljeća. Poput elementarnog, na početku su i gimnazijsko i visoko školstvo bili vezani uz crkvu i crkvene redove da bi se kasnije osnivale i svjetovne škole, tj. sveučilišta.

U 19. stoljeću otvaraju se i mnoge nakladničke kuće koje djeluju na području pedagogije. Utemeljuju se Narodne novine, Hrvatski pedagoško-književni zbor te Naklada Zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu. Osim udžbenika, tiskaju se pedagoški časopisi i listovi te dječji časopisi.

U ovakvom školskom sustavu postojala je potreba, ali i uvjeti za otvaranje školskih knjižnica. Počelo se razmišljati kakva je njihova uloga u razvoju školstva i osposobljavanju učitelja. Donose se zakoni koji propisuju obavezno ustrojavanje školskih knjižnica u svakoj školi te se regulira njihov rad. Prvotno su otvarane zbog daljnjeg stručnog osposobljavanja učitelja, no kasnije se knjižnice dijele na učiteljske i učeničke. Zbog kroničnog nedostatka novca djelomično su preuzele i ulogu svjetovnih knjižnica kako bi knjige bile dostupne javnosti. Svrha učiteljskih knjižnica uglavnom je pomoć u daljnjem obrazovanju, dok bi učeničke knjižnice morale nastojati buditi kod djece trajan interes za čitanje. Mladi bi čitaoci morali svladati tehniku čitanja, ali i razumijevanje pročitanog. (Munjiza i Kragulj, 2010)

U vrijeme prvih knjižnica nije postojao knjižničar u današnjem smislu riječi, stručnjak obrazovan na području bibliotekarstva. Knjižničar se bira među učiteljima koji su već bili zaposleni u školama. Učitelj-knjižničar morao je upućivati učenike kako čitati, motivirati one kojima čitanje ide teže ili nisu zainteresirani. Bilo je poželjno organizirati rasprave o pročitanim knjigama te razvijati ljubav prema čitanju i lijepim knjigama. Uvodio je učenike u tehnike samostalnog rada, a time i tehnike učenja. Vidljivo je da su školske knjižnice već tad imale pedagošku funkciju. (Munjiza i Kragulj, 2010)

U početku su u knjižnicama radili samo muškarci. Sve do 1909. godine u Hrvatskoj nijedna žena nije radila kao knjižničarka. Te se godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici zaposlila prva žena knjižničarka. Vrlo polagano žene su ulazile u knjižnice, no tek su između dvaju svjetskih ratova počele zauzimati značajnije mjesto. Nakon Drugog svjetskog rata, a osobito u posljednjim desetljećima 20. stoljeća, broj žena u knjižnicama brzo je rastao te je premašio broj muškaraca zaposlenih na tom radnom mjestu, i to u svim vrstama knjižnica. (Stipčević, 2008)

Osim promjena u vidu spola u dvadesetom stoljeću dolazi i do mnogih promjena koje se tiču opisa posla knjižničara i njegova utjecaja na članove. Pišući o školskoj knjižnici, Kovačević i drugi (2004) iznose tvrdnju da je školska knjižnica nekad samo prividno utjecala na odgojno-obrazovni proces. Knjižničarom se prije postajalo ako je učitelj nešto „zgriješio“ pa ga se moralo udaljiti s tog radnog mjesta ili ako je u redovnoj nastavi dao sve što je mogao, a još nije dostigao dob za mirovinu. Nije postojala mogućnost obrazovanja za posao knjižničara jer nije bilo studija bibliotekarstva. Smatralo se da je bilo dovoljno samo posuđivati knjige. Zbog svega su toga školski knjižničar, a i školska knjižnica u cijelosti, bili vrlo podcijenjeni.

Danas se promijenila svijest o školskoj knjižnici. Školski knjižničar u Republici Hrvatskoj mora biti stručno obrazovan, sa završenim fakultetom informacijskih znanosti. Osim toga, mora se neprekidno dodatno obrazovati i usavršavati. Posao školskog knjižničara više nije samo izdavati knjige. U školi ima zadaću stručnog suradnika u nastavi, informacijskog stručnjaka i stručnjaka za knjižnične medije, vodi brigu, ne samo o knjižnoj građi, već o svim vrstama građe potrebne u obrazovnom procesu. Nema dobrog obrazovanja bez školske knjižnice. Ovdje se ne govori samo o obrazovanju učenika, već i učitelja koji tijekom svog rada stalno uče i stručno se usavršavaju. (Kovačević i drugi, 2004)

2.2. Temeljni dokumenti školskih knjižnica

IFLA, Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova, kao krovna knjižničarska udruga, objavila je 2000. godine u suradnji s UNESCO-om Manifest za školske knjižnice. On predstavlja dobro razrađene osnove za rad i razvoj školskih knjižnica u svijetu, a time i u Hrvatskoj. Manifest ističe važnost i ulogu školskih knjižnica unutar škole na trenutačnom obrazovanju učenika, ali i važnost za njihov daljnji rast i razvoj. Ističe da je školska knjižnica sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa. Ona „pruža obavijesti i spoznaje bitne za uspješno uključivanje u suvremeno društvo koje se temelji na znanju i informacijama... omogućuje učenicima stjecanje vještina za doživotno učenje, razvija njihovu maštu i pomaže im da ostanu odgovorni građani.“ (Manifest, 2000)

Prema Manifestu zadaća je školske knjižnice pružiti pomoć pri učenju nudeći knjižnu i neknjižnu građu korisnicima kako bi razvijali kritičko mišljenje te postali stvarnim korisnicima obavijesti, u kojim god bili oblicima ili putem kojih god medija. Školski knjižničar surađuje sa svim djelatnicima škole, ali s drugim knjižnicama i informacijskim mrežama. Suradnjom knjižničara i učitelja „učenici postižu višu razinu pismenosti, čitanja, učenja, rješavanja problema i svladavanja informacijskih i komunikacijskih vještina.“ (Manifest, 2000)

Manifest propisuje „da se svim članovima školske zajednice moraju pružiti jednake usluge“, s time da se moraju osigurati posebne usluge i građa onima koji iz nekog razloga ne mogu koristiti uobičajene usluge i građu pozivajući se time na Opću deklaraciju o ljudskim pravima UN-a.

Manifest propisuje način financiranja školskih knjižnica, pravne propise te mreže u kojima školska knjižnica surađuje s ostalim knjižnicama. Ističe temeljne ciljeve i zadaće školske knjižnice važne za razvoj pismenosti, pa tako i informatičke pismenosti, poučavanja, učenja i kulture.

Definira školskog knjižničara kao stručnu osobu „odgovornu za vođenje i planiranje rada u školskoj knjižnici“ koja surađuje s ostalim članovima školske zajednice. Ističe da školski knjižničar mora biti stručan u korištenju različitih informacijskih vještina te tome poučavati učenike i nastavnike.

Na kraju se Manifestom pozivaju vlade kako bi preko svojih ministarstava obrazovanja razvijale strategiju i donosile planove koji će se temeljiti na načelima Manifesta. Također pozivaju na širenje Manifesta putem obrazovanja učitelja i knjižničara te programa stalnog stručnog usavršavanja. (Manifest, 2000)

IFLA u suradnji s UNESCO-om 2002. godine donosi Smjernice za školske knjižnice. Na sastavljanju Smjernica sudjelovali su knjižničari i ostali stručnjaci iz različitih zemalja te one pokušavaju pokriti potrebe svih vrsta škola. Dok Manifest za školske knjižnice izražava temeljne principe rada školske knjižnice, Smjernice daju konkretne upute kako principe iz Manifesta provesti u praksi. One navode da se vizija školske knjižnice razlikuje širom svijeta, ovisno o početnoj poziciji školske knjižnice. No, bez obzira na razliku u prostorima kojima raspolažu školske knjižnice i njihovo poslovanje, sve su one okrenute podupiranju učenja i dostizanja informacija.

Školska knjižnica u Smjernicama je definirana kao „fizički i digitalni prostor škole namijenjen za učenje“ te se tvrdi da su „čitanje, istraživanje, razmišljanje, mašta i kreativnost“ najvažnije učenicima kako bi od informacija došli do znanja te se razvijali na osobnom, društvenom i kulturnom planu. (IFLA, 2004)

Kao glavnu ulogu školskog knjižničara ističe „pridonositi zadaćama i ciljevima škole uključujući i postupke procjenjivanja te razvijati i ostvarivati zadaće i ciljeve školske knjižnice.“ (IFLA, 2004, 16) Navodi da knjižničar raspolaže znanjima i vještinama kako bi uspješno pružao informacije i rješavao informacijske probleme te je stručan za korištenje različitim izvorima, tiskanim i elektroničkim. S obzirom na navedeno, dužan je širiti čitalačku, informacijsku i medijsku pismenost među učenicima i među učiteljima.

Smjernice dalje navode da je vrlo važna suradnja između školskog knjižničara i nastavnika, ali i ravnatelja, stručnih suradnika te roditelja kako bi se potencijal školske knjižnice što više koristio, a napredak učenika bio što veći i funkcionalniji.

U Smjernicama se govori i o pravnim i financijskim potrebama školske knjižnice, konkretnim programima i aktivnostima na razini škole te vrednovanju. Na kraju se spominje promidžba knjižnice i programi kojima ju ostvaruje: obrazovanje korisnika, učenika i nastavnika te programi za stjecanje vještina potrebnih za učenje i informacijsku pismenost.

Standard za školske knjižnice u Republici Hrvatskoj donosi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih uz prethodno mišljenje Hrvatskoga knjižničkog vijeća. Standard se periodično ažurira kako bi se uskladio s promjenama u obrazovnom sustavu i tehnologiji.

U članku 1. iznesen je predmet standarda te glasi:

- (1) „Ovim standardom uređuju se minimalni uvjeti za obavljanje djelatnosti školskih knjižnica u osnovnim školama, srednjim školama, umjetničkim školama i učeničkim

domovima (u daljnjem tekstu: školskim ustanovama) te se utvrđuju stručni kriteriji i mjerila za unapređenje kvalitete knjižnične djelatnosti.

- (2) Ovim standardom utvrđuju se uloga školske knjižnice u odgojno-obrazovnom procesu, stručni knjižničarski poslovi, suradnja s učiteljima, nastavnicima, stručno-pedagoškom i administrativnom službom te suradnja s drugim knjižnicama, domaćim i međunarodnim stručnim udrugama i drugim dionicima u cilju ispunjavanja njezinih zadaća i optimizacije poslovanja.“ (Standard, 2023)

Standard je namijenjen osnivačima kao pomoć kod osnivanja novih škola te praćenja i vrednovanja postojećih školskih knjižnica, zatim matičnim knjižnicama pri stručnom nadzoru, planiranju, koordiniranju i unaprjeđenju djelatnosti školskih knjižnica te na kraju samim školskim knjižnicama za vlastito samovrednovanje i daljnji razvoj.

Standard propisuje zadaće i djelatnosti školskih knjižnica. Detaljno propisuje koje su to odgojno-obrazovne, stručno-knjižnične te kulturno-javne djelatnosti. Nadalje, u članku 8., upućuje da u knjižničnu građu pripada knjižna građa, ali i „neknjižna (zvučna i vizualna) elektronička građa na prijenosnim medijima, viševrsna građa, drugi mediji s obrazovnim sadržajima, didaktičke igračke i društvene igre“. Također, školska knjižnica osigurava pristup mrežnim informacijskim izvorima. Što se tiče sadržaja knjižničnog fonda, Standard propisuje obveznu lekturu i književne tekstove za cjelovito čitanje na hrvatskom jeziku, ali i jeziku i pismu nacionalnih manjina ako je to potrebno. U knjižnici se mora nalaziti referentna zbirka, znanstveno-popularna literatura i stručna literatura za sva nastavna područja, ali i onu s područja metodike, pedagogije, sociologije, psihologije, knjižničarstva i informacijskih znanosti potrebnu učiteljima za njihov rad. Ovdje se spominje još literatura na stranim jezicima, stručni i znanstveni časopisi i novine te oni za djecu i mladež. Knjižnica može stvarati i posebne zbirke prema potrebama zajednice.

Prema Standardu (2023) stručne poslove obavlja stručni suradnik knjižničar koji obavlja poslove iz svih triju djelatnosti te ima obvezu trajno se profesionalno razvijati i usavršavati.

Standard nadalje propisuje kako izgleda i koja je potrebna oprema koju mora imati školska knjižnica ističući kako mora biti smještena u središtu škole kako bi svima bila dostupna. Također, mora se sastojati od nekoliko funkcionalnih cjelina kako bi mogla odgovoriti na sve potrebe učenika i učitelja te ostvariti svoje ciljeve i namjere. Detaljno su izneseni tehnički uvjeti i karakteristike te tehnička i računalna oprema.

Na temelju spomenutih dokumenata školski knjižničar oblikuje godišnji plan i program rada školske knjižnice koji obuhvaća niz ključnih elemenata: ciljeve i zadatke knjižnice za tekuću školsku godinu, program aktivnosti koje će knjižničar provoditi u svom radu s učenicima i nastavnicima, promicanje medijske pismenosti, popis planiranih suradnji s ostalim djelatnicima škole i vanjskim institucijama, raspored rada knjižničara, plan nabave novih knjiga i drugih medija te evaluaciju prethodne godine u plan za unaprjeđenje rada knjižnice.

Program školske knjižnice obavezno se nalazi u školskom kurikulumu i godišnjem planu i programu škole.

2.3. Odgojno-obrazovna djelatnost školske knjižnice

Školske knjižnice ostvaruju se trima djelatnostima koje se međusobno prožimaju: odgojno-obrazovnom, stručno-knjižničnom te kulturnom i javnom. Standard za školske knjižnice u članku 6. kao odgojno-obrazovne djelatnosti propisuje rad s učenicima, učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima, odgajateljima, ravnateljima i roditeljima te njegovo planiranje i programiranje. (Standard, 2023)

„Rad s učenicima podrazumijeva:

- stvaranje intelektualnih, materijalnih i drugih uvjeta za učenje
- promicanje i sudjelovanje u unapređivanju svih oblika odgojno-obrazovnog rada
- stvaranje uvjeta za interdisciplinarni pristup nastavi
- poučavanje i razvoj ključnih kompetencija
- poticanje kritičkog mišljenja i rješavanja problema
- poučavanje za samostalno i cjeloživotno učenje
- poticanje odgoja za demokraciju
- pomoć učenicima u učenju osiguranjem pristupa knjižničnim zbirkama i pružanjem usluga
- organizaciju nastavnih sati u knjižnici i izvan nje
- razvijanje svijesti o vrijednostima zavičajne i nacionalne kulture, posebno jezika, umjetnosti i znanosti
- razvijanje svijesti o multikulturalnosti uz organizaciju zbirke i različite projekte
- drugi odgojno-obrazovni rad s učenicima.

Rad s učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima, odgajateljima i ravnateljima podrazumijeva:

- rad na pripremi i provedbi nastavnih sati i radionica
- priprema i sudjelovanje u istraživačkoj nastavi
- timski rad na pripremi i provedbi školskih, državnih i međunarodnih projekata i programa u skladu s kurikulumom
- organizaciju i provedbu stručnog usavršavanja za nastavno osoblje s ciljem njihova upućivanja u korištenje pouzdanih informacijskih izvora i učinkovitu uporabu novih tehnologija u e-učenju i e-podučavanju
- suradnju sa stručnim suradnicima, učiteljima, nastavnicima i odgajateljima te pojedinim stručnim službama izvan škole u dodatnoj pomoći učenicima
- rad na unapređenju rada školske knjižnice
- suradnja sa stručnim vijećima u školi
- mentorski rad s pripravnicima
- drugu suradnju s učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima, odgajateljima i ravnateljem.“ (Standard, 2023)

Kako bi mogao ostvariti sve navedene zadatke, školski knjižničar mora ostvariti svoju stručnu knjižničnu djelatnost. Između ostaloga knjižnična građa i izvori informacija na različitim medijima moraju biti dostupni za korištenje svim polaznicima i zaposlenicima škole, a da bi oni mogli u cijelosti iskoristiti dobrobiti dostupnih informacija, zadatak je knjižničara poučavati ih informacijskoj i medijskoj pismenosti.

Točan raspored djelatnosti nije određen, samo je preporučeno internim dokumentima stručnih knjižničnih tijela, a knjižničar sam prema tome izrađuje svoj plan i program rada. Osnovna je djelatnost knjižnice odgojno-obrazovna i odnosi se na 60 % cjelokupne djelatnosti, dok preostalih 40 % pokrivaju stručno-knjižnični poslovi te kulturna i javna djelatnost. Knjižničar se, uza sve navedeno, mora i neprestano stručno usavršavati. (Kovačević, Lasić-Lazić i Lovrinčević, 2004)

IFLA i UNESCO u svojim Smjernicama za školske knjižnice kao njezinu temeljnu zadaću izdvajaju: „Školska knjižnica pruža informacije i spoznaje neophodne za uspješno djelovanje u današnjem društvu koje se sve više zasniva na informacijama i znanju. Školska knjižnica omogućuje učenicima stjecanje vještina za cjeloživotno učenje, razvija njihovu maštu i tako

im pomaže da budu odgovorni građani.“ (Smjernice, 2004: 10) Prema tome, školska knjižnica mora biti okrenuta napretku, novim znanjima, medijima, metodama i učenjima.

U današnje vrijeme informacijske revolucije škola više nije jedini izvor znanja, a znanje je postalo najvažniji razvojni resurs. Cjeloživotno obrazovanje termin je koji se ne može zaobići. Otvoreni su drugačiji problemi, novi oblici rada u školama, novi mediji i nove tehnologije. Škole pokušavaju izgraditi obrazovanje u ozračju nove pismenosti te na taj način pripremiti učenike za izazove novog doba. Školska knjižnica, kao neodvojivi dio suvremene škole, prilagođava se promjenama te je postala medijski centar. Temeljna joj je zadaća „osigurati učenicima i nastavnicima djelotvorno korištenje ideja i informacija“. (Kovačević i drugi, 2004, 16)

Danas, u vrijeme prevelikog obilja informacija koje učenicima, ali i učiteljima, dolaze neselektirano sa svih strana, u vrijeme sve veće usmjerenosti nastave na istraživački i problemski pristup te na samostalnost učenika školska knjižnica ima izrazitu važnost u odgojno-obrazovnom procesu, čitalačkoj, informacijskoj i medijskoj pismenosti.

Pritom je važno, kako se iznosi u IFLA-inom Manifestu za školske knjižnice, da knjižničari i predmetni učitelji usko surađuju kako bi učenici postigli „višu razinu pismenosti, čitanja, učenja, rješavanja problema i svladavanja informacijskih i komunikacijskih vještina“ potrebnih za budućnost. (Manifest)

3. Informacijska i medijska pismenost

Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu provedeno je u studenom 2017. godine u sklopu najvećeg europskog istraživanja odnosa djece i interneta, projekta *EU (global) Kids Online*. Pokazalo je da preko 60 % djece starosti između 9 i 17 godina ima neograničen pristup internetu i virtualnim medijskim sadržajima, i to najčešće putem pametnih telefona. Najčešće slušaju glazbu, gledaju videoisječke, igraju igrice, postavljaju fotografije, komentiraju, ali koriste internet i u obrazovne svrhe tražeći informacije potrebne za školske zadatke. Pritom dolaze u interakciju s drugim osobama, dopisuju se putem različitih aplikacija i društvenih mreža s prijateljima i obitelji, ali i sa sasvim nepoznatim osobama. Često nisu svjesni opasnosti koje ih mogu snaći u interakciji s drugim ljudima na internetu kao niti pravila ponašanja i dijeljenja informacija. (Ciboci i drugi, 2020)

S digitalnim dobom i sve većom pristupnošću informacijama mijenja se način razmišljanja i proces učenja. Djeca i mladi neprestano imaju pristup tehnološkim uređajima, prvenstveno pametnim telefonima, te su zapravo od mlade dobi izloženi informacijama. Nemaju potrebu uložiti određeni trud u potrazi za sadržajima koji su im potrebni pa tako ni ne stječu određene informacijske kompetencije. Također, nemaju razvijeno kritičko mišljenje te ne znaju razaznati točne i relevantne informacije od onih lažnih i nevažnih. U digitalnom dobu ključno je za pojedince razvijati informacijske vještine kako bi uspješno upravljali sve većim protokom informacija u društvu, znali ih probrati, kritički vrednovati. Informacijska pismenost postala je ključna kompetencija za 21. stoljeće.

Lasić-Lazić, Špiranec i Banek Zorica u svom radu *Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima* – pronađeni u informacijskom opismenjavanju analiziraju određena primarna istraživanja informacijskog ponašanja mladih kako bi potvrdile da je došlo do promjene u informacijskim interakcijama, a slijedom toga i u procesima učenja. Iako mladi izvrsno koriste nove tehnologije te se snalaze na internetu kada se radi o privatnom pronalasku informacija, rezultati istraživanja pokazuju probleme u njihovu informacijskom ponašanju, a onda i u kvaliteti procesa učenja. Pokazalo se da mladi horizontalno i površno pretražuju informacije, da su usmjereni na kvantitetu, a ne na kvalitetu, ne znaju odrediti strategije pretraživanja, a upite postavljaju kopirajući početni zadatak u tražilicu. Koncentriraju se na Google i Wikipediju te ne znaju i nemaju strpljenja kritički vrednovati informaciju. Sve navedeno zahtijeva započeti s

informativnim opismenjavanjem, ali i medijskim, što ranije tijekom formalnog obrazovanja. (Lasić-Lazić, Špiranec, Banek Zorica, 2012)

3.1. Informativska pismenost

Pojam informativske pismenosti stvoren je 1970-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama gdje je informativsko društvo u to vrijeme bilo najrazvijenije, a njegovi učinci najvidljiviji. Najnavođenija definicija informativske pismenosti ona je iz 1989. gdje Američka knjižničarska udruga (ALA) informativski pismene osobe definira kao „one koje su naučile kako učiti (...) jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako ih koristiti na svima razumljiv način (...) to su osobe pripremljene na učenje tijekom cijelog života.“ (Lasić-Lazić i drugi, 2012, 128)

Horton Jr. informativsku pismenost definira kao „znanja i vještine potrebne za razumijevanje informativskih i komunikativskih tehnologija, uključujući hardver, softver, sustave, mreže (mjesne mreže i internet) i ostale dijelove informativskih i komunikativskih sustava“. (Leder, 2021, str. 6)

Informativska pismenost može se uzeti kao nadpojam, tj. nadređena i temeljna pismenost u suvremenom društvu, kako zaključuju Špiranec i Banek. Podpojmovi su joj mrežna pismenost, digitalna pismenost, internetska pismenost i informatička pismenost. Za sve njih potrebno je posjedovanje određenih znanja i vještina srodnih informativskoj, ali ne i istoznačnih. (Leder, 2021)

Informativska pismenost pronalazi podatke, informacije i izvore informacija u bilo kojem obliku, vrednuje ih te dalje koristi, dijeli, priopćava i stvara pritom koristeći različite tehnološke alate. Osoba mora znati koju informaciju treba, gdje ju pronaći kada joj je potrebna, kritički odabrati pravi izvor, prepoznati informaciju, vrednovati, organizirati i dalje koristiti. Informaciju treba razumjeti te oblikovati u znanje kojim će razvijati nove ideje i znanja tijekom cjeloživotnog učenja.

Učenje više nije samo prijenos informacija, vještina i znanja. To je proces koji ujedinjuje stvaranje, mišljenje, kritičku osviještenost i interpretaciju. Tradicionalni način učenja zamjenjuje se istraživačkim i problemskim metodama, a osoba koja uči samostalno je istraživač te je aktivno uključena u cijeli proces traženja informacija.

3.2. Medijska pismenost

Medijska pismenost smatra se jednom od najvažnijih kompetencija 21. stoljeća. Medijski pismena osoba pristupa, analizira, vrednuje i stvara medijske poruke u različitim oblicima.

Hrvatska enciklopedija definira medij kao „svako sredstvo posredstvom kojega se prenose poruke, vijesti, obavijesti i slično. U komunikacijskim znanostima takvima se smatraju tiskovine i elektronička sredstva.“ Ako se te poruke prenose komunikacijskim sredstvima, sredstvima javnog priopćavanja ili preko ustanova djelujući pritom na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja, primjerice tisak (novine), radio, film, televizija i internet, onda se radi o masovnim medijima, kako ih definira Hrvatski opći leksikon.

„Znanja i vještine potrebne za razumijevanje svih medija i formata na kojima se podatci, informacije i znanje stvaraju, pohranjuju, prenose i predstavljaju“ nazivaju se, prema Hortonu Jr., medijska pismenost. (Leder, 2021, str. 6) Ona proučava medije da bi se društvo razvijalo u općenitom smislu. Medijski pismena osoba ima pristup medijima, zna ih koristiti, vrjednovati te kritički analizirati razne medijske sadržaje, ali i stvarati vlastite kako bi postao proaktivan građanin i slao poruku.

Europska povelja o medijskoj pismenosti navodi da bi medijski pismene osobe trebale moći:

- „učinkovito koristiti medijske tehnologije za pristup, čuvanje, ponovno dobivanje i dijeljenje sadržaja prema svojim individualnim i društvenim potrebama i interesima
- imati pristup i donositi informirane izbore o širokom rasponu medijskih oblika i sadržaja iz različitih kulturnih i institucionalnih izvora
- razumjeti kako se i zašto stvara medijski sadržaj
- kritički analizirati tehnike, jezik i konvencije koje se koriste u medijima, kao i poruke koje prenose
- kreativno koristiti medije za izražavanje i komuniciranje ideja, informacija i mišljenja
- prepoznavati i izbjegavati ili dovoditi u pitanje neželjene, uvredljive ili štetne medijske sadržaje i usluge
- učinkovito koristiti medije u ostvarivanju svojih demokratskih prava i građanskih odgovornosti.“ (medijskapismenost.hr, Pojmovnik)

Kad se govori o djeci, potrebno ih je zaštititi od neželjenih medijskih poruka te zbog toga važno izabrati medijske sadržaje primjerene njihovoj dobi. Poučavanje medijske pismenosti djecu osposobljava i vodi kritičkom promišljanju o onome što čitaju, slušaju ili gledaju. Daje im

sposobnost samostalnog promišljanja i boljeg razumijevanja poruka koje primaju putem različitih medija.

3.3. Povezanost informacijske i medijske pismenosti

Informacijska i medijska pismenost proizlaze iz različitih akademskih i stručnih disciplina. Temelj su informacijske pismenosti bibliotekarstvo i informacijske znanosti te ona stavlja težište na pronalaženje informacije, dok je medijska pismenost proizašla iz građanskih i komunikacijskih studija te stavlja težište na odašiljanje informacije. Dakle, obje pismenosti temelje se na informaciji koju vrednuju i kritički koriste. Informacijska pismenost tu informaciju koristi u obrazovnom i znanstvenom području, a medijska pismenost njome formira građansko promišljanje i aktivnog dionika društva. (Lasić-Lazić i drugi, 2012)

Unatoč navedenome informacijska i medijska pismenost usko su povezane. Zbog preklapanja sadržaja i pojmova te razvoja digitalne tehnologije često se koristi pojam, koji je definirao UNESCO, medijsko-informacijska pismenost (MIP). MIP je „skup kompetencija koji građanima omogućava pristup, pronalaženje, razumijevanje, procjenu i upotrebu, stvaranje, kao i razmjenu informacija i medijskih sadržaja u svim formatima, koristeći razne alate, na kritičan, etičan i učinkovit način, kako bi sudjelovali i aktivno djelovali u osobnim, profesionalnim i društvenim aktivnostima.“ (Leder, 2021. str. 7)

3.4. Informacijska i medijska pismenost u školskoj knjižnici

Sadržaj školske knjižnice danas više nije samo knjižna građa, već su tu sadržaji na različitim medijima koje ne treba samo znati koristiti, već i interpretirati, analizirati, a na kraju i stvarati. Školska je knjižnica s knjižničarom na čelu izravno obvezana i odgovorna za provođenje stjecanja vještina informacijske i medijske pismenosti.

U suvremenoj školskoj knjižnici na prvom je mjestu učenje. Prvi oblici učenja bili su učenje u manjim skupinama, učenje u paru te individualno učenje. Izjednačavanje školske knjižnice s multimedijским centrom proširuje resurse školske knjižnice i na ostale medije. Zamisao je da učenici, ali i učitelji i stručni suradnici škole skupljaju različite informacije na različitim medijima (knjiga, slika, zvučni zapis, videoprilog, nastavni film...), tj. posvećuju se istraživačkom učenju. Rezultat takvog učenja uglavnom je pripremljena prezentacija na sličan način ili izrada sadržaja na nekome od medija. Kada školski knjižničar radi s učenicima na

ovakav način, poučava ih i kod njih razvija vještine informacijske i medijske pismenosti. (Kovačević i drugi, 2004)

Poučavajući osnove informacijske pismenosti, školski knjižničar učenike prvo upoznaje s radom školske knjižnice te ih upućuje kako se snaći u knjižnici i služiti se referentnom zbirkom. Tek nakon toga pristupa poučavanju o izradi seminarskog rada, prezentacije ili nekog drugog zadatka za koji j potreban istraživački rad. Pritom ih vodi kroz šest velikih pravila vježbanja (engl. *The big 6*) koje su u Sjedinjenim Američkim Državama razvili Mike Eisenberg i Bob Berkonoitz. Oni su postali najrašireniji oblici vježbanja pristupa informacijama i medijske pismenosti informacijskog doba. (Kovačević i drugi, 2004)

4. Informacijska i medijska pismenost unutar predmeta osnovne škole

Počeci intermedijalnosti u odgojno-obrazovnom procesu najprije se pojavljuju u školskoj knjižnici. Učenik je proširivao svoja znanja dobivena na nastavnom satu odabirući medij koji mu je najviše odgovarao te dopunjujući znanja slikom, zvukom ili videom. Pritom dolazi do novih tipova suradnje između učitelja i knjižničara kada učitelj u traganju za novim, osuvremenjenim pristupom nastavi koristiti multimedijalne sadržaje školske knjižnice. (Kovačević i drugi, 2004)

Poučavanje informacijske i medijske pismenosti nikako nije moglo ostati na razini školske knjižnice. Kompetencije novog doba ulaze u planove i programe, a kasnije i u kurikulume nastavnih predmeta, osobito Hrvatskog jezika i Informatike u kojima se poučavaju počevši od prvog razreda osnovne škole.

Postoji stav da je potrebno uvesti informacijsku i medijsku pismenost u sklopu jednog predmeta u školski sustav te bi to zadovoljilo potrebu opismenjavanja i edukacije na ovom području. Međutim, nije dovoljno imati teorijsko znanje, već je potrebno promijeniti način razmišljanja. To nije nešto što se može svladati u okviru jednog predmeta i samo u formalnom obrazovanju. Informacijsku i medijsku pismenost potrebno je poučavati u svim predmetima jer one pretvaraju informaciju u znanje i potiču transformaciju učenja. Osim formalnim obrazovanjem kompetencije informacijske i medijske pismenosti stječu se i neformalnim oblicima obrazovanja kao što su različiti tečajevi, radionice, treninzi i slično. (Leder, 2021) Tu se javljaju različite javne institucije i organizacije civilnog društva koje stvaraju i provode aktivnosti i projekte kojima medijski opismenjavaju djecu i mlade, ali i roditelje, učitelje te stručne suradnike koji će svoja znanja i vještine opet prenositi na učenike. Neke su od tih institucija i organizacija Agencija za odgoj i obrazovanje, Agencija za elektroničke medije, fakulteti kao što su Filozofski fakultet i Učiteljski fakultet, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i druge. (Bobinski, 2022)

Integracija medijske i informacijske pismenosti u moderan odgojno-obrazovni sustav najviše se proteže kroz međupredmetne teme. Kao što sam naziv kaže, to su ishodi i kompetencije koje se poučavaju na svim predmetima te ih svaki učitelj integrira u svoje predmetne ishode različitim aktivnostima. One se uglavnom ne spominju u kurikulumu predmeta, osim u kurikulumima Hrvatskog jezika, Informatike i djelomično Likovne kulture. Kompetencije informacijske i komunikacijske pismenosti uglavnom se razvijaju ishodima međupredmetnih

tema Učiti kako učiti te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. Međutim, da bi učenici mogli dostići određenu razinu informacijske i medijske pismenosti, moraju prvenstveno naučiti raditi na sebi, razvijati se kao osobe koje nadograđuju svoje emocionalne, mentalne, duhovne i tjelesne mogućnosti te su sposobne njima upravljati, osobe koje razvijaju solidarnost i empatiju prema drugima. Takva će osoba biti sposobna živjeti u građanskom društvu, razvijati kritičko mišljenje temeljeno na etičkim načelima te komunikacijske vještine potrebne za socijalnu interakciju. Navedene kompetencije razvijaju se međupredmetnim temama Osobni i socijalni razvoj te Građanski odgoj i obrazovanje.

Što se tiče aktivnosti i metoda poučavanja, svaki učitelj ima autonomiju birati na koji će način ostvariti ishode svog predmeta te razvijati zadane kompetencije kod učenika. Naravno, u skladu s njihovom dobi i mogućnostima. U potrazi za primjerima dobre prakse kroz koje učitelji različitih predmeta poučavaju informacijsku i medijsku pismenost, razgovaralo se s učiteljima i učiteljicama u Osnovnoj školi Ante Kovačića Zlatar, Osnovnoj školi Veliko Trgovišće te Osnovnoj školi Belica. Njihovi će primjeri aktivnosti biti navedeni u sljedećim podpoglavljima.

4.1. Hrvatski jezik

Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik jedinstveni je dokument koji povezuje sve razine odgojno-obrazovnoga procesa u kojima se uči i poučava hrvatski jezik, osnovnoškolska i srednjoškolska. Da bi učenici mogli učiti i razumjeti ostale nastavne predmete, moraju prvo ovladati komunikacijom i izražavanjem na hrvatskom standardnom jeziku, tj. komunikacijskom jezičnom kompetencijom te steći osnove čitalačke, medijske, informacijske i međukulturne pismenosti. Kao jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva učenja i poučavanja u Kurikulumu Hrvatskog jezika stoji da učenik „pronalazi u različitim izvorima sadržaje i informacije o kojima kritički promišlja, procjenjuje njihovu pouzdanost i korisnost, prepoznaje kontekst i namjeru autora te funkcionalno primjenjuje višestruku pismenost, samostalno rješava probleme i donosi odluke“. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019) Dakle, već se na početku dokumenta navode medijska i informacijska pismenost kao osnove komunikacijske jezične kompetencije koja je temelj za ovladavanje svim ostalim predmetima.

Predmet Hrvatski jezik organiziran je u tri međusobno povezana predmetna područja: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo te kultura i mediji. Područja se međusobno

isprepliću te razvijaju komunikaciju i suradnju s drugima ljudima kroz različite medije i komunikacijske situacije. U kontekstu informacijske i medijske pismenosti ističe se područje kultura i mediji koje se objašnjava kao „predmetno područje koje povezuje stvaranje i razumijevanje teksta s komunikacijskom prirodom kulture i medijima koji su njeni primarni prijenosnici“ zbog čega se poučavanjem i analizom sadržaja ovog područja najviše radi na medijskom opismenjavanju unutar redovne nastave u hrvatskom obrazovnom sustavu. Prelaskom u više razrede ishodi se nadograđuju i proširuju.

Prema odgojno-obrazovnim ishodima za predmetno područje kultura i mediji učenici se već u prvom razredu počinju medijski opismenjivati pa tako počinju analizirati jednostavan tekst te prepoznaju i izdvajaju primjerene i omiljene medijske sadržaje. Gledaju animirane filmove te sudjeluju u kulturnim sadržajima primjerenima svojoj dobi. U drugom im se razredu predstavljaju elektronički tekstovi, animirani, igrani i dokumentarni filmovi te primjereni sadržaji na internetu. Cilj je razlikovanje primjerenih od neprimjerenih sadržaja te prepoznavanje onih koji im se sviđaju i koje razumiju. U trećem razredu počinju učiti o digitalnim izvorima informacija te kako stvoriti novi medijski sadržaj na temelju usvojenog. Također, uče o tiskanim medijima te razlikuju sadržaje u njima. U četvrtom razredu po prvi puta mogu, pod nadzorom i uz pomoć učitelja, pristupiti društvenim mrežama te mrežnim portalima za djecu. Dolaskom u peti razred proširuju se ishodi i sadržaji te tako učenici proučavaju tiskani medijski tekst, prepoznaju pozitivne vrijednosti u njima i povezuju popularnokulturne tekstove sa svakodnevnim životom. U šestom razredu učenici dublje analiziraju medijske sadržaje te uče opsežnije kritički razmišljati. Proučavaju iste sadržaje u različitim medijima, njihovu ciljanu publiku, učinke poruke s obzirom na način prikaza sadržaja, a sve s obzirom na trenutačni društveni kontekst. U sedmom razredu izražavaju svoje reakcije na medijske sadržaje, obrazlažu pozitivne i negativne utjecaje različitih medijskih tekstova te oblikuju li oni stavove i vrijednosti osvrćući se na okruženje u kojemu je medijski sadržaj nastao. Napokon, u osmom razredu dubinski analiziraju medijske sadržaje, uspoređuju ih s vlastitim iskustvima, stavovima i mišljenjima te okruženjem. Uočavaju razlike između medijske slike stvarnosti i one vlastite. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019)

Pri odabiru sadržaja učiteljima Hrvatskog jezika polazište su tekstovi iz čitanki na temelju kojih oblikuju svoje aktivnosti. Također, tu su lektirna djela prilagođena uzrastu o kojima učenici promišljaju te se kroz njih susreću s različitim svjetovima, kulturama, problemima i idejama. Preporuka je da se lektirna djela obrađuju na kreativan i poticajan način koji razvija ljubav

prema čitanju te čitateljsku pismenost pa mnogi učitelji posežu za istraživačkim i projektnim načinom rada te medijima. Mediji se također kao sredstvo poučavanja i izvor znanja i informacija koriste već od prvog razreda.

Budući da već u nižim razredima, a više u petom razredu, uče o tiskanim medijima, intervjuirani učitelji kao primjer aktivnosti uz lektirna djela navode pisanje različitih novinskih tekstova: vijesti i intervjua, a u završnim razredima i osvrti, reportaža, rasprava te problemskih članaka. Učenici mogu kao projektni zadatak u paru ili u grupi dobiti izradu cijelih novina sa svim sastavnicama. Prije izrade na satu se proučavaju dijelovi novina i časopisa: naslovnica, koje članke sadrži, impresum, izgled, dijelovi novinskog članka i ostalo. Učenici istražuju o djelu, autoru te vremenskom razdoblju o kojemu govori djelo te na temelju tih informacija te uputa i kriterija vrednovanja dobivenih od učitelja izrađuju svoje novine. Novine mogu biti izrađene i u nekom digitalnom alatu čime se postiže i međupredmetna povezanost s Informatikom.

Pretražujući internet u višim razredima, učenike se navodi na promišljanje o istinitosti podataka na različitim portalima. Uče o načinima procjenjivanja informacija, kako prepoznati lažnu vijest i lažnu fotografiju ili video što im je vrlo korisno prilikom istraživanja za različite istraživačke zadatke. Koristeći digitalne alate, sami izrađuju lažne vijesti i fotografije te klikolovke.

U sedmom je razredu jedan od nastavnih sadržaja radijska emisija. Učenici slušaju različite radijske emisije, radioreportaže i radiodrame, uspoređuju ih te analiziraju i uče koji su dijelovi radijske emisije, kako zvuk nadoknađuje sliku te što je sve potrebno za izradu jedne takve emisije. Učenike se može uputiti na internetske portale gdje mogu poslušati obrazovne radijske emisije ili one nastale u školskim radijskim skupinama. Pritom učenici kritički promišljaju o sadržaju emisije i njenoj formi. Kao završni zadatak učenici mogu dobiti izradu radijske emisije na određenu temu što opet uključuje istraživanje o temi. Završni proizvod vrednuje se na satu vršnjački i prema prije zadanim kriterijima vrednovanja.

O filmu učenici počinju učiti već u nižim razredima. Od petog do osmog razreda uči se o povijesti filma, filmskim žanrovima i vrstama, upoznaju značajne osobe iz svijeta filma te upoznaju filmska izražajna sredstva. Na satima Hrvatskog jezika učenici gledaju kratkometražne i dugometražne filmove te ih analiziraju i promišljaju o njima sadržajno, ali i formalno. Uspoređuju film s reklamama i videima na društvenim mrežama kao što su Instagram i TikTok. Stečena znanja o filmu kao audiovizualnoj formi opet mogu upotrijebiti

snimajući filmove uz lektirna djela, reklame prilikom učenja o poduzetništvu ili kratke videuratke o događanjima u školi.

Iskustveno učenje uvijek je trajnije i temeljitije te bi učenici svoja teorijska znanja o medijima i istraživanju za stvaranje istih svakako trebali upotrijebiti u praksi. Iako oni ne mogu izraditi savršeni proizvod, prolazak kroz proces potrage za relevantnim informacijama i izrade medijskog sadržaja bilo koje vrste svakako utječe na njihovu informacijsku i medijsku pismenost.

4.2. Informatika

Kurikulum za nastavni predmet Informatika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj propisuje konkretne ishode vezane uz informacijsku i medijsku pismenost, jednako kao i Kurikulum za Hrvatski jezik. Ova se dva predmeta međusobno nadovezuju i dopunjuju jer bez informacijske i digitalne pismenosti nema ni medijskog opismenjavanja. Jedan od ciljeva Informatike kao predmeta jest „stjecanje vještina za uporabu informacijsko-komunikacijske tehnologije (digitalna pismenost) kojom se oblikuju, spremaju, pretražuju i prenose različiti multimedijски sadržaji“. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018) Ona učenicima daje alat i znanje za kvalitetno i sigurno istraživanje medijskog prostora te korištenje digitalnom tehnologijom. Omogućuje im da sami procijene koje će digitalne tehnologije koristiti ovisno o zadatku koji moraju izvršiti te kod njih „razvija kritičko mišljenje, kreativnost i inovativnost, računalno razmišljanje, sposobnost rješavanja problema i vještinu programiranja“. Dakle, priprema ih i poučava informatičkoj pismenosti kako bi mogli samostalno živjeti i raditi u društvu koje svakodnevno koristi digitalne tehnologije. Pritom ne zanemaruje njihovu sigurnost u medijskom prostoru te ih poučava kako zaštititi svoju privatnost pri korištenju digitalne tehnologije u svakodnevnom životu. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018)

Predmet Informatika organiziran je u četiri međusobno povezane domene: e-društvo, digitalna pismenost i komunikacija, računalno razmišljanje i programiranje te informacije i digitalna tehnologija. Domena e-društvo temelji se na ubrzanom načinu života i digitalnom društvu te se bavi temama sigurnosti na internetu, zaštitom podataka, elektroničkim nasiljem te brigom o vlastitom digitalnom ugledu. Domena digitalna pismenost i komunikacija zapravo je sastavni

dio medijskog opismenjavanja u cijelom odgojno-obrazovnom procesu te razvija vještinu komunikacije u mrežnom okruženju. Domena informacije i digitalna tehnologija temelji se na traženju, dohvaćanju i kritičkom vrednovanju informacija iz različitih izvora i zbirki podataka. Iako domena računalno razmišljanje i programiranje na prvu ne zvuči kao dio medijskog opismenjavanja, ipak se vještine koje razvija mogu primijeniti pri razumijevanju i mijenjanju svijeta koji nas okružuje. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018)

Medijska pismenost počinje se poučavati već od prvog razreda, a domene se međusobno isprepliću te nadovezuju i proširuju u svakom sljedećem razredu. Razvijaju se socijalne i komunikacijske vještine, razmjena mišljenja, iskustava i gledišta, potiče tolerancija i prihvaćanje različitosti te uvažavanje tuđih stavova. Potiče se stalno usavršavanje te kreativno i kritičko korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije.

U osnovnoj školi Informatika je izborni predmet u svim razredima, osim u petom i šestom kad postaje redovnim predmetom. U prvom razredu učenici upoznaju glavne kanale komunikacije i medijske sadržaje prikladne za njihovu dob te ih se odmah upozorava kako je važno štititi osobne podatke te komunicirati samo s poznatim osobama. U drugom razredu upoznaju internet uz nadzor učitelja te mogu stvarati svoje prve medijske sadržaje. Internetom se aktivnije služe u trećem razredu, uče raspodijeliti i ograničiti vrijeme korištenja bilo kojom digitalnom tehnologijom te na vrijeme prepoznati opasnosti. U četvrtom razredu uče o izvorima podataka, analiziraju i kritički promišljaju o medijskim sadržajima te ih samostalno stvaraju. Od petog do osmog razreda učenici usavršavaju vještine poput stvaranja digitalnih radova i medijskih sadržaja, više se bave programiranjem, pridružuju se prvim internetskim zajednicama i uče komunicirati na internetu. Naglasak se stavlja na postavke privatnosti i sigurnost na mreži, prepoznavanje opasnih, štetnih i ilegalnih sadržaja te kako se zaštititi od istih, na prepoznavanje elektroničkog nasilja i preventivno djelovanje. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 22/2018)

Učenici već od četvrtog razreda izrađuju videozapise u raznim aplikacijama, stvaraju i izlažu prezentacije, stvaraju svoje prve internetske stranice te se pritom koriste alatima i aplikacijama poput Canve, fotografija, PowerPointa, a kasnije i Publishera.

4.3. Likovna kultura

Kurikulum za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj kao svrhu svojih predmeta navodi „oblikovati osobni i društveni identitet učenika; oplemeniti i obogatiti sliku o sebi i svijetu u kojemu žive, razviti sposobnosti kreativnog mišljenja i djelovanja; usvojiti likovnu i vizualnu pismenost ... te praktičnu primjenu tehnika, alata i medija“. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019) Učenici se razvijaju na području vizualne kulture, različitih likovnih i vizualnih umjetnosti, između ostaloga uče o fotografiji, filmu i stripu te o različitoj vizualnoj komunikaciji. Dakle, kroz predmet Likovne kulture učenici u osnovnoj školi na temelju vizualnih umjetnosti uče i o medijskoj pismenosti, oblikuju kritičko mišljenje te postavljaju pitanja o njima bliskim temama koje ih potiču na izražavanje i komunikaciju. Na taj način učenici razvijaju vještine aktivnog sudjelovanja u suvremenom svijetu.

Predmet Likovna kultura sastoji se od triju međusobno povezanih domena: stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav te umjetnost u kontekstu. Njima se učenike potiče na razumijevanje i analizu umjetničkih djela te rekonstrukciju stvaralačkog procesa, a ujedno upoznaju različite pristupe i viđenja stvarnosti. Učenici nude vlastita rješenja koristeći se različitim sredstvima stvaranja i tehnikama te rade na rješavanju problemskih i projektnih zadataka. Na taj način razvijaju kreativnost, vještine komunikacije i kritičko promišljanje kao trajne vrijednosti. Stječu vještine kritičkog vrednovanja velike količine vizualnih informacija koje primaju novim tehnologijama te postaju svjesni uloge popularne kulture u oblikovanju vlastitog identiteta. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019)

U kurikulumu predmeta Likovna kultura navedeni su konkretni ishodi vezani uz medijsku pismenost. Organizirani su u niz cjelina povezanih zadanim i izbornim temama, a djelomično se poklapaju s ishodima predmeta Hrvatski jezik i Informatika. Na taj način predmeti mogu korelirati te se uključivati u zajedničke aktivnosti i projekte.

Tako u petom i šestom razredu uz temu Slika, pokret, zvuk i riječ učenik istražuje i povezuje različita umjetnička područja, od vizualne umjetnosti do glazbe, književnosti i filma. U petom razredu kroz temu Osobno i društveno učenik proučava teme koje prepoznaje u društvenom okruženju kao što je sigurnost na internetu. U sedmom razredu kroz temu Komunikacija i životno okruženje učenik se bavi različitim oblicima komunikacije u svom okruženju pa tako

i plakat, *web*, društvene mreže, SMS i slično. U osmom razredu kroz temu Identitet i popularna kultura promišlja o utjecaju popularne kulture na oblikovanje vlastitih načina izražavanja te oblikuje kritički stav prema vlastitoj okolini. Kroz ovu se temu učenici bave fotografijom te novomedijskim i komunikacijskim tehnologijama. (Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019)

Kao primjere aktivnosti kojima učenici uče o informacijskoj i komunikacijskoj pismenosti učitelji su izdvojili izradu stripa u digitalnom obliku, tj. upotrebom digitalnog alata. Da bi učenici mogli doći do završnog ostvaraja, moraju se upoznati sa stripom i njegovim dijelovima, upoznati alat kojim će se služiti te pratiti upute i kriterije vrednovanja.

U aplikaciji CapCut učenici izrađuju stop animaciju sa svojim likovnim ostvarenjima, a u Pixelcutu svoje autoportrete. Kombiniraju svoju fotografiju kojoj su izrezali pozadinu sa slikom poznatog umjetnika.

U osmom razredu učenici primjenjuju dosadašnja znanja i vještine o izgledu novina, konkretno naslovnice, modi, fotografiji i digitalnim alatima. Imaju zadatak izraditi svoju naslovnicu časopisa. Fotografiraju jedni druge te fotografiju postavljaju na naslovnicu. Dodaju naslov i podnaslove te ostale potrebne dijelove kako bi dobili svoju realističnu naslovnicu.

4.4. Ostali nastavni predmeti

U kurikulumima ostalih predmeta osnovne škole nema medijske pismenosti na teorijskoj razini. Učitelji se medijima služe kao nastavnim sredstvima i izvorima podataka te ih koriste u različitim aktivnostima gdje ih analiziraju sadržajno i jezično (strani jezici), sukladno ishodima predmeta. Primjenjuju ishode međupredmetnih tema Učiti kako učiti te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije kako bi poučavali informacijsku i komunikacijsku pismenost. U razgovoru su učitelji spomenutih škola istaknuli određene aktivnosti kojima poučavaju informacijsku i medijsku pismenost, potiču učenike na kritičko razmišljanje i procjenjivanje vjerodostojnosti informacija.

Uglavnom u svim predmetima učenici moraju barem jednom tijekom godine sami istraživati i zadanu temu predstaviti seminarskim radom, prezentacijom, kratkim filmom, stripom ili nečim sličnim. Pri takvim aktivnostima i zadacima učitelji upućuju učenike kako pronaći informacije, procjenjivati ih, vrednovati te ih kasnije koristiti u svojim prezentacijama i drugim ostvarajima.

Učitelji ih upućuju na relevantne tiskane i digitalne izvore, upozoravaju na lažne ili nepouzdana te ih poučavaju kako ih prepoznati. Upozoravaju ih da moraju navesti izvore te paziti na autorska prava. Učenici također dobivaju upute kako treba izgledati medijski sadržaj te koji će biti kriteriji vrednovanja. Svoje istraživanje zajedno s prezentacijom ili plakatom na kraju izlažu u razgovoru. Zadatak se vrednuje vršnjački, formativno i sumativno.

Unutar stranih jezika ipak postoje teme sadržajno vezane uz medije koje služe za učenje jezika, tj. vokabulara. To su teme vezane uz glazbu, film, radio, intervju, blogove, e-mailove, radijske emisije, stripove i novine. Na taj način učenici i na ovim predmetima uče o medijima iako formalno ne postoje ishodi u kurikulumu.

U predmetu Glazbena kultura povezuju se pjesme koje učenici uče s filmovima, uglavnom mjuziklima. Tako se spominju *Marry Poppins*, *Mačke iz visokog društva*, *Moje pjesme, moji snovi*, *Mama Mia* i druge. Naravno, učenici se upoznaju i s mjuziklom kao žanrom filmske umjetnosti. U osmom razredu proučavaju popularne *rock*-bendove. Učenici moraju pogledati određene dokumentarne filmove o velikim glazbenim imenima, napraviti istraživanje o njima te prezentaciju. Sve zajedno izlažu na nastavnom satu. Na taj način upoznaju različite glazbene velikane, upoznaju se s filmskim klasicima te primjenjuju sve što su do osmog razreda naučili o informacijskoj pismenosti i vještinama javnog govorenja.

Na predmetu Geografija, uz već spomenuta istraživanja i izlaganja o određenoj geografskoj temi, učenici se susreću sa statističkim podacima. Upućuju se na službene stranice Državnog zavoda za statistiku te Državnog hidrometeorološkog zavoda na kojima mogu pogledati potrebne podatke. Poticani su pratiti informativne emisije i medije općenito kako bi pratili svjetska događanja te ih povezali s nastavnim sadržajima.

Na Prirodi, Biologiji i Kemiji učenici se također susreću sa statističkim podacima. Proučavaju kako mediji prezentiraju znanstvene podatke te uče kako ih je potrebno ispravno interpretirati. Na taj način razvijaju sposobnost manipulacije brojkama i neispravnih zaključaka. Također uspoređuju medijske izvještaje o prirodnim fenomenima te znanstvenim otkrićima u biologiji i kemiji s izvorima iz stručnih znanstvenih časopisa kako bi naučili prepoznati senzacionalizam, pogrešne interpretacije, lažne vijesti i mitove. Mogu analizirati mitove o cjepivima, GMO-u, klimatskim promjenama ili lijekovima.

Na Fizici se istaknula upotreba virtualnih laboratorija u kojima učenici ulaze u virtualne radne prostore s priborom gdje mogu izvesti zadani pokus: vagati masu, izmjeriti silu dinamometrom, spajati strujne krugove te mjeriti jačinu struje i napona i slično. Učenici su u tome uspješni jer

povezuju sa svojim iskustvom na internetu, a fizika im postaje jasnija. Nakon virtualnog pokusa rezultate uspoređuju s onima dobivenim u stvarnoj učionici.

Iz predmeta Matematika učenici vrše istraživanja u sklopu projektne nastave. Tako učenici šestog razreda proučavaju različite temperaturne ljestvice tijekom povijesti, uspoređuju ih s njima poznatom Celzijevom temperaturnom ljestvicom te preračunavaju iz jedne ljestvice u drugu. Rezultate prikazuju kroz strip, referat, prezentaciju ili film. Učenici sedmih razreda na taj način istražuju i proučavaju fraktale, a učenici osmih razreda zlatni rez.

Na satovima Vjeronauka učenici pokušavaju aktualizirati proroke i proročanstva te lažne proroke tako da sami izmišljaju lažne informacije te u njih pokušavaju uvjeriti ostatak razreda. Na taj način shvaćaju zašto su lažni proroci bili zanimljiviji i privlačniji od pravih, a ujedno uče što su lažne vijesti te kako ih prepoznati. Također, postavljaju pitanje što bi se događalo u današnjem svijetu da nema medija. Vuku paralelu s filmom Rat svjetova i panikom koja je nastala u trenutku čitanja radiodrame bez dodatnih informacija. Shvaćaju da se danas zbog masovnih medija i društvenih mreža ništa ne može sakriti te da moraju štititi svoju privatnost i biti oprezni.

Iz svih ovih primjera vidi se da informacijska i komunikacijska pismenost nikako ne mogu biti samo jedan predmet jer se on poučava kroz cijeli odgojno-obrazovni sustav. Sudjelujući u različitim aktivnostima, učenici uče kako pretraživati izvore znanja, razvijaju kritičko mišljenje, uče o medijima te ih stvaraju. Pritom promišljaju o svijetu oko sebe, razvijaju radoznalost i logičko zaključivanje te socijalne i komunikacijske vještine koje su u današnje djece i mladih zabrinjavajuće loše.

5. Informacijska i medijska pismenost unutar izvannastavnih aktivnosti osnovne škole

Redovna nastava osnovna je odgojno-obrazovna aktivnost škole, a uz nju je u školama organizirana izborna nastava te dodatna i dopunska nastava iz pojedinih predmeta. Najčešće su to Hrvatski jezik, Matematika i strani jezici, no mogu biti i drugi predmeti. Kako bi učenici proširivali znanja i vještine i u drugim područjima, gotovo svaka osnovna škola ima u svojem kurikulumu izvannastavne aktivnosti koje vode učitelji te škole. Svatko prema svojim afinitetima ili dodatnoj završenoj edukaciji. Izvannastavne aktivnosti održavaju se izvan nastave, tj. u slobodno vrijeme učenika, obično prije ili poslije redovne nastave. Mogu biti vezane uz sport, pjevanje, sviranje, ples, slikanje, pisanje, glumu, kreativni rad, pomaganje drugima, medijsko stvaralaštvo i drugo. Slobodnije su, kreativnije i fleksibilnije te omogućuju učenicima da vlastite kreativne potencijale, interese i vještine dodatno razvijaju. Sadržaj njihovog poučavanja nije zadan, već o njemu odlučuje voditelj skupine. (Horvatek Forjan, 2017)

Što se tiče sadržaja informacijske i medijske pismenosti, oni se uglavnom povezuju s različitim medijskim skupinama kao što su novinarska skupina, radijska skupina i filmska skupina kao one koje poučavaju specifične medije. Ovdje se može naći i medijska skupina koja proučava i služi se različitim digitalnim alatima i aplikacijama. Sve navedene skupine potiču učenike na samostalnost i kreativnost u radu. Ako u školi postoji više skupina koje se bave različitim medijima, uglavnom su povezane te se često teme prožimaju i pristupa im se na različite načine.

5.1. Radijska skupina

Dvadesetih godina dvadesetog stoljeća radio se pojavio kao medij te je njegova pojava imala velik utjecaj u svakodnevnom životu ljudi s novim mogućnostima pristupu obrazovanju, kulturnim sadržajima i zabavi. Kao najfleksibilniji i najbrži masovni medij s vremenom je pronašao mjesto i u odgojno-obrazovnom sustavu te obogaćivao rad učitelja. Danas radio nema toliko mjesta u redovnim nastavnim predmetima, no to nadoknađuje u izvannastavnim aktivnostima u školama. Razvija medijsku pismenost učenika, nadograđuje znanje drugačijim izvorima nego su učenici navikli, razvija kreativnost mladih radijskih novinara koji zajednički uče o radiju kao mediju, njegovoj povijesti, karakteristikama i radijskom novinarstvu te, naravno, oblikuju različite radijske emisije, radioreportaže i radiodrame. (Šuštar, 2022.)

U današnje vrijeme, kad djeca i mladi više nego ikada svoja iskustva i poimanja svijeta temelje na vizualnom, zanemarujući govor, tj. jezičnu komunikaciju, postaje jasnije da u nastavi i izvannastavnim aktivnostima treba sve više raditi na slušanju i govorenju. U radijskoj skupini učenici, uz vodstvo mentora, samostalno pripremaju cijelu radijsku emisiju, planiraju, biraju teme i sugovornike, pripremaju se za intervju i snimanja na terenu, preslušavaju i odabiru materijal, biraju glazbu tena kraju montiraju. Kako bi dobili stvaran osjećaj rada na radiju, posjećuju radijske postaje te na licu mjesta upoznaju stvarne prednosti i probleme rada radijskog novinara. (Dokler, 2018)

Izvannastavne aktivnosti, pa tako i radijske skupine, bave se temama zanimljivih djeci na način prilagođen njima. To su često teme različitosti i problemi bliski djeci i mladima, ali i obrade književnih tekstova i lektirnih djela. Na taj se način učenici senzibiliziraju za teškoće svojih vršnjaka te uče prihvaćati različitosti. (Dokler, 2018) Svoje radijske emisije mogu koristiti u programu školskog radija ili pak sudjelovati na Smotri literarnog, dramsko-scenskog i novinarskog stvaralaštva osnovnih i srednjih škola (LiDraNo), koja se održava svake godine. Na taj način učenici uključeni u radijsku skupinu uče iz tuđih primjera, ali i uz profesionalne radijske djelatnike.

Kako bi mogli razvijati svoje kompetencije te poučavati učenike o radijskoj umjetnosti, postoje radionice za učitelje u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje te u sklopu Škole medijske kulture „Dr. Ante Peterlić“. Nažalost, za razliku od filmskih, ne postoji mnogo drugih radijskih radionica, projekata ili sličnih edukacija za učitelje te se oni snalaze na različite načine, uglavnom učeći jedni od drugih.

5.2. Filmska skupina

Filmska skupina razvija učeničku kreativnost, promiče vršnjačku toleranciju, razvija medijsku i filmsku pismenost te kritičnost malih filmaša. Film je medij koji je učenicima vrlo uzbudljiv i privlačan te često gledaju različite videouratke, a pokušavaju nešto i sami snimiti. Stjepko Težak jednostavno definira film kao „medij ozvučene ili neozvučene slike u pokretu“. Smatra da je on sredstvo priopćavanja, zabava, umjetnost i industrija te da kao takav zasigurno pripada u odgojno-obrazovni sustav. (Težak, 2002)

Nažalost, dječje filmsko stvaralaštvo i razvijanje dječje medijske pismenosti u hrvatskim školama nije dovoljno zastupljeno iako Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatski filmski savez te druge javne nacionalne i europske institucije potiču i pozivaju učitelje na različite edukacije

kako bi razvijali kompetencije i prenosili ih učenicima u filmskim skupinama. Hrvatski filmski savez, kao krovna organizacija vezana uz područje filma, ističe se na području filmske kulture i u razvoju filmske i medijske pismenosti. Organizira različite radionice, predavanja, škole za učenike i učitelje na kojima se radi na teorijskoj podlozi, ali i praktičnoj analizi, kritičkom promišljanju o filmu te snimanju novih ostvaraja. Unatoč tomu, formalna poduka u osnovnim i srednjim školama nije usustavljena te se provodi sukladno mogućnostima škola i zainteresiranosti učitelja. (Đorđić, 2021)

Filmska pismenost dio je medijske pismenosti. To je „sposobnost razumijevanja, analize i interpretacije filmskog jezika i specifičnih obilježja filma kao umjetnosti i medija (...), kinematografije kao kulturne, socijalne i komunikacijske činjenice te drugih pojmova i fenomena koji su predmet proučavanja filmološke znanosti općenito. Također, podrazumijeva vještine i sposobnosti filmskog stvaralaštva.“ (medijskapismenost.hr)

Osnove medijske pismenosti, pa tako i filmske, počinju se poučavati već u nižim razredima osnovne škole na satima Hrvatskog jezika i Informatike te se nadograđuju s napretkom u obrazovanju i na satovima filmskih skupina. Učenici se upoznaju s filmom kao medijem, uče cijeliti početke filma i filmske klasike te spoznaju izazove snimanja kvalitetnog filma. Uz voditelja filmske skupine, obično učitelja Hrvatskog jezika ili Informatike, bave se analizom filma kao temeljem učenja filmske pismenosti i kasnijeg snimanja vlastitog filma. Iako su učenici uglavnom zainteresirani za ovu vrstu medijske skupine jer im je video vrsta svakodnevne komunikacije, ubrzo shvate da je potrebno dublje učiti o filmskoj umjetnosti da bi mogli snimiti svoj film. Na filmskim skupinama učenici se bave svim žanrovima, a teme su im često vezane uz školu i njihove mladenačke probleme i aktivnosti.

5.3. Novinarska skupina

U svakoj osnovnoj ili srednjoj školi čuva se spomenica kao medij, tj. dokument vremena u kojemu djeluje. U toj službenoj knjizi bilježe se svi važni događaji iz života i rada škole. Spomenica se sastoji od tiskanog materijala, fotografija, dokumenata, bilješki i misli koje su u nju zapisale neke važne osobe koje su posjetile školu. Međutim, spomenica je službeni dokument škole i nije vidljiva široj javnosti. Zato u posljednjih četrdesetak godina u osnovnim i srednjim školama sve više do izražaja dolazi drugi tiskani medij, a to je školski list. Pritom se ne misli na zbornike učeničkih radova, već na novinarsku formu lista škole koji se objavljuje jednom ili nekoliko puta tijekom nastavne godine. Takav školski list ne pišu, uređuju niti

prelamaju profesionalni novinari, već učenici škole, novinari amateri te njihovi mentori, uglavnom učitelji Hrvatskog jezika ili knjižničari okupljeni u novinarskoj skupini. (Primorac, Šimeg i Šojat, 2010)

U novinarskoj skupini učenici imaju priliku učiti o novinama kao tiskanom mediju, ujedno najstarijem mediju, kao i o novinarskim vrstama. Usavršavaju vještine pisane komunikacije na standardnom jeziku koji je osiromašen korištenjem žargonskih izraza na društvenim mrežama i velikom količinom anglizama koje mladi upotrebljavaju. Također, mladi novinari stječu odgovornost prema informacijama koje namjeravaju objaviti te svojim čitateljima. Kako bi to sve mogli, moraju naučiti osnove novinarskog zanata. Novinarska skupina trebala bi djelovati kao redakcija sa svim njezinim članovima: urednikom i novinarima zaduženim za pojedine dijelove školskog lista. Osim upoznavanja i stvaranja vijesti i ostalih novinarskih formi učenici sami prelamaju tekstove u jednostavnim programima za prijelom. Osobito je važna uloga mentora koji će educirati učenike i biti odgovorni urednik lista. Unutar hrvatskog obrazovnog sustava bilo je tek pokušaja edukacije učitelja za vođenje novinarskih skupina, a posljednjih godina sve manje. Zainteresirani se učitelji dodatno educiraju koristeći literaturu, pohađajući rijetke radionice i okrugle stolove u sklopu Smotre LiDraNo. (Lesički, 2020)

Pojavom novih tehnologija te širenjem interneta pojavila se i mogućnost digitalnog lista. Tiskani list ostaje trajna uspomena u fizičkom obliku i učenici dobivaju jači dojam da su izradili novine, no cijeli je postupak skuplji i kompliciraniji. Budući da je učenicima digitalni medij ipak bliži, često se odlučuju na izradu digitalnog lista te tako kombiniraju nove vještine novinarske struke s poznatom upotrebom digitalnih alata i multimedijalnosti. Digitalni list ujedno može biti besplatan za izradu, ali i ima veći broj korisnika. (Lesički, 2020)

Kakav god bio, školski list okuplja mlade entuzijaste, sve rjeđe učenike koji imaju sklonost pisanju. Unutar novinarske skupine uče o kritičkom razmišljanju, promišljanju o životu oko sebe, bilježenju događanja, pa i vlastitih misli. Uče cijeniti informaciju, podijeliti svoje mišljenje, ali i biti odgovorni prema utjecaju koji kao novinari imaju na čitatelje.

5.4. Medijska skupina

Medijska skupina može biti ona koja okuplja učenike koji se bave svim medijima, tj. novinama, radijem, filmom i internetom. No, ako u školi postoje novinarska, radijska i/ili filmska skupina, medijska je skupina ona koja se bavi internetom, društvenim mrežama, različitim digitalnim alatima i aplikacijama. Učenicima su takvi sadržaji vrlo zanimljivi jer su dio njihova života,

njihove koncentracije na internet kao medij i društvene mreže. U današnje vrijeme djeca i mladi u digitalnom okruženju komuniciraju fotografijama i kratkim videozapisima te su osobito zainteresirani za širenje znanja i vještina proizvodnje sličnih sadržaja. Ovdje je osobito važno poučavanje učenika o sigurnosti u digitalnom okruženju, metodama zaštite podataka i privatnog života i zdravlja, ali i temelja pristojne komunikacije.

6. Empirijsko istraživanje

Odgojno-obrazovni proces u školi ne odvija se samo tijekom sata, tj. na nastavi. Iako učitelji imaju najveći utjecaj na odgoj i obrazovanje učenika, u procesu sudjeluju i ostali djelatnici škole, pa tako i školski knjižničari. Da bi proces odgoja i obrazovanja bio funkcionalan i pridonosio razvoju učenika, odgojno-obrazovni djelatnici trebali bi međusobno surađivati te učiti jedni od drugih.

Polazeći od navedenih tvrdnji, istraživanje se u ovom radu provelo s dvjema pretpostavkama:

1. knjižničari intenzivno rade na širenju medijske pismenosti kod učenika i učitelja
2. knjižničari surađuju s učiteljima na edukaciji učenika o medijskoj pismenosti.

Istraživanje je provedeno tijekom kolovoza 2024. godine, a u njemu su sudjelovali knjižničari zaposleni u osnovnim školama Republike Hrvatske. Kako ne postoji mogućnost ispitivanja cijele skupine osoba koja se istražuje, namjera je bila dobiti uzorak od deset posto knjižničara zaposlenih u osnovnim školama, i to ravnomjerno raspoređenih u svim županijama. Prema Državnom zavodu za statistiku 2021. godine u Hrvatskoj je djelovalo 879 osnovnoškolskih knjižnica u kojima je radilo 940 zaposlenika, od kojih su bila 23 studenta. Dakle, bilo je zaposleno 917 knjižničara u rasponu od pomoćnog knjižničara do knjižničara savjetnika. Ako pretpostavimo da se broj knjižnica u posljednje tri godine nije puno promijenio, ovaj je rad težio uzorku od 92 knjižničara.

6.1. Cilj istraživanja

Cilj je ovoga istraživanja bio saznati na koji način knjižničari poučavaju učenike o medijima i medijskoj pismenosti te kako i koliko surađuju u tom procesu s učiteljima svoje škole. Analizom odgovora želio se dobiti uvid u aktivnosti koje provode, što im pritom pomaže, a koje su otegotne okolnosti.

Istražujući primjere dobre prakse, tj. aktivnosti koje su i učenicima i učiteljima bile zanimljive i poučne, nastojalo se da ovaj rad bude izvor ideja koje mnogim knjižničarima nedostaju.

6.2. Metoda prikupljanja podataka i istraživačka pitanja

Za metodu prikupljanja podataka izabrano je anketiranje, a kao instrument anonimni anketni upitnik (u Prilogu). Upitnik je bio sastavljen od kombiniranih pitanja: trinaest pitanja

zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima, gdje su ispitanici mogli odabrati jedan ili više odgovora, te tri pitanja otvorenog tipa u kojima se tražilo njihovo mišljenje, iskustvo i primjeri dobre prakse. Prva četiri pitanja obuhvaćala su osobne podatke o radu ispitanika, dok je ostatak upitnika obuhvaćao njegov rad na poučavanju učenika medijskoj pismenosti te suradnju s predmetnim učiteljima. Ispitivan je i rad knjižničara u medijskim skupinama kao što su novinarska skupina, radijska, filmska, medijska, informatička ili neka druga koja promiče medijsku i informacijsku pismenost. Na određena je pitanja bilo moguće odgovoriti jednim odgovorom, a neka su imala mogućnost više odgovora.

Kao način provođenja ankete odabrano je *online* anketiranje. Obrazac je izrađen digitalnim alatom Microsoft Forms te je poveznica proslijeđena knjižničarima u osnovnim školama Hrvatske preko voditelja njihovih županijskih stručnih aktiva. Kako bi se povećala vidljivost ankete, prikupljanje se vršilo i društvenim mrežama.

6.3. Rezultati istraživanja

Online anketni upitnik ispunilo je 68 knjižničara osnovnih škola uglavnom iz cijele Republike Hrvatske. Iz jedne županije, Šibensko-kninske, nije bilo nijednog odgovora.

Prva četiri pitanja upućena knjižničarima odnosila su se na spol, dob, u kojoj županiji rade te koliko godina rade kao knjižničari u osnovnoj školi. Dolazi se do podatka kako su anketu ispunile 62 osobe koje se izjašnjavaju kao pripadnice ženskoga spola, što je 91 % od ukupnog broja anketiranih, dok je anketu ispunilo samo šest osoba koje se izjašnjavaju kao pripadnici muškoga spola, što je 9 % od ukupnog broja ispitanika. (Grafikon 1.).

1. Spol

Grafikon 1. Spol (N = 68)

Što se tiče dobi ispitanika, najviše je knjižničara u dobnoj skupini između 36 i 45 godina 26 sudionika ili 38 %) te između 46 i 55 godina (također 26 sudionika ili 38 %). Nadalje, 12 knjižničara ili 18 % staro je između 26 i 35 godina, dok ih je najmanje između 56 i 65 godina, tek četvero ispitanika (6 %). Nijedan ispitanik nije mlađi od 25 godina. (Grafikon 2.)

2. Dob

Grafikon 2. Dob (N = 68)

Najviše ispitanika radi u Međimurskoj županiji, njih 12 (17,6 %). U Krapinsko-zagorskoj županiji radi devet (13,2 %) ispitanika, u Varaždinskoj županiji 6 (8,8 %), a u Požeško-slavonskoj pet (7,3 %) ispitanika. Po četiri (5,9 %) ispitanika zaposlena su u Zagrebačkoj, Karlovačkoj, Primorsko-goranskoj županiji te u Gradu Zagrebu. Po tri (4,4 %) ispitanika rade u Koprivničko-križevačkoj i Istarskoj županiji te dva (2,9 %) u Bjelovarsko-bilogorskoj, Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Ispitivanju se odazvao samo po jedan (1,4 %) knjižničar u Sisačko-moslavačkoj, Ličko-senjskoj, Virovitičko-podravskoj, Zadarskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Iz Šibensko-kninske županije nije bilo nijednog odgovora na anketni upitnik. (Grafikon 3.)

3. U kojoj županiji radite?

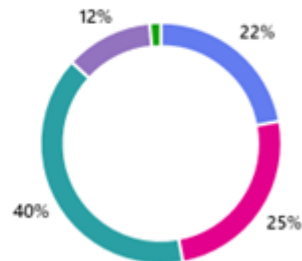
Grafikon 3. Županija (N = 68)

Na pitanje o radnom stažu na mjestu knjižničara u osnovnoj školi 15 (22 %) ispitanika odgovara da radi do pet godina, njih 17 (25 %) radi između 6 i 15 godina, 27 (40 %) ih je na tom radnom mjestu zaposleno između 16 i 25 godina, 8 (12 %) između 26 i 35 godina, a tek je jedan (1 %) ispitanik na mjestu knjižničara u osnovnoj školi zaposlen dulje od 35 godina. (Grafikon 4.)

4. Koliko godina radite kao knjižničar/ka u osnovnoj školi?

● 0 - 5	15
● 6 - 15	17
● 16 - 25	27
● 26 - 35	8
● 36 - 45	1

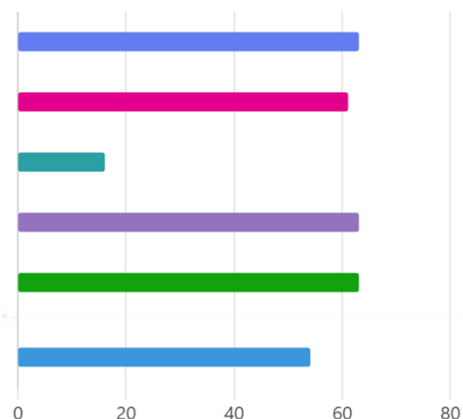

Grafikon 4. Radni staž na mjestu knjižničara/ke u osnovnoj školi (N = 68)

Na pitanje o načinu suradnje s predmetnim učiteljima ispitanici su mogli označiti više odgovora. Čak 63 (93 %) ispitanika nabavlja stručnu literaturu za učitelje svoje škole, 61 knjižničar (90 %) zajedno s učiteljima organizira radionice za učenike, a tek njih 16 (24 %) organizira radionice za učitelje. Nadalje, 63 (93 %) ispitanika održavaju sate u sklopu nastave te sudjeluju u projektima, a 54 (79 %) sudjeluje u izvannastavnim aktivnostima. (Grafikon 5.)

5. Na koji način ostvarujete suradnju s predmetnim učiteljima? (Mogućnost više odgovora.)

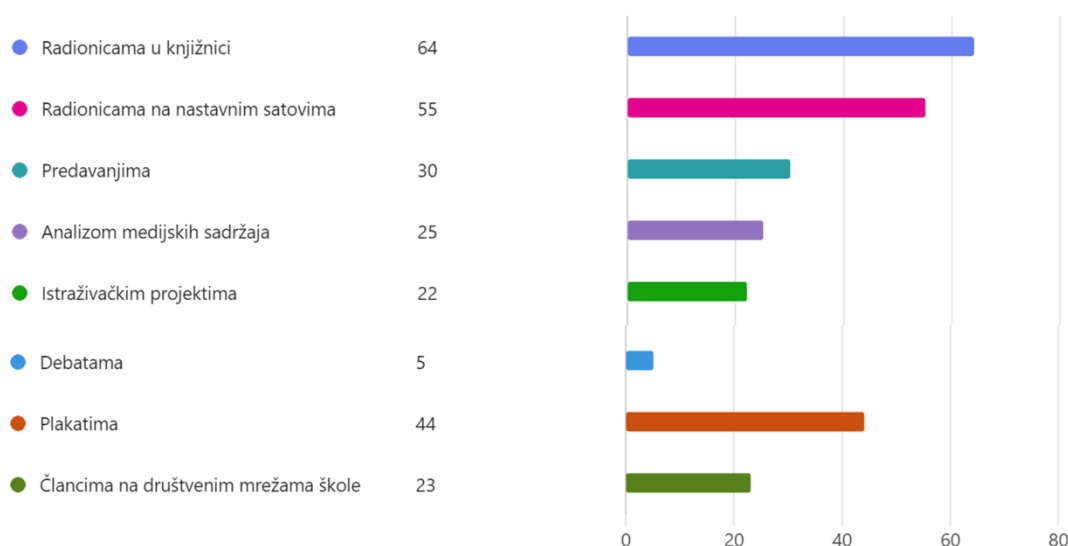
● Nabavljanjem stručne literature	63
● Organiziranjem radionica za učenike	61
● Organiziranjem radionica za učitelje	16
● Održavanjem satova u sklopu nastavnih predmeta	63
● Sudjelovanjem u projektima	63
● Sudjelovanjem u izvannastavnim aktivnostima	54

Grafikon 5. Način suradnje s predmetnim učiteljima (N = 68)

Sljedeće pitanje ticalo se aktivnosti kojima knjižničari promiču medijsku pismenost među učenicima. Ispitanici su mogli označiti više odgovora. Najveći broj ispitanih knjižničara provodi radionice u knjižnici, njih 64 (94 %). Radionice na nastavnim satima provodi njih 55 (81 %), a plakatima se koristi njih 44 (65 %). Manje od polovine ispitanika drži predavanja, 30 (44 %), analizira medijske sadržaje s učenicima, 25 (37 %), provodi istraživačke projekte, 22 (32 %), te objavljuje na društvenim mrežama, 23 (34 %). Najmanji broj knjižničara organizira debate, njih samo 5 (7 %). (Grafikon 6.)

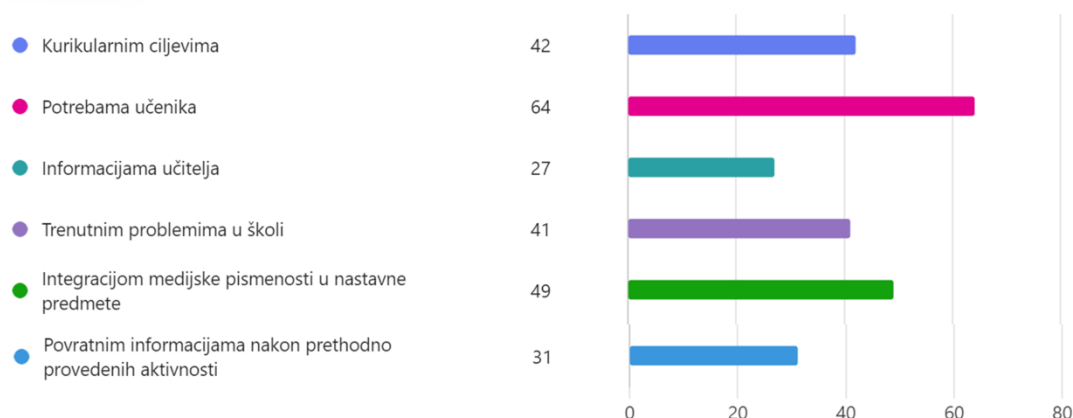
6. Kojim aktivnostima promičete medijsku pismenost među učenicima? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 6. Aktivnosti kojima knjižničari promiču medijsku pismenost među učenicima (N = 68)

Na pitanje kojim se kriterijima vode prilikom planiranja suradnje s predmetnim nastavnicima u svrhu razvoja medijske pismenosti učenika, na koje je bilo moguće označiti više odgovora, većina se ispitanika vodi potrebama učenika, njih 64 (94 %), te integracijom medijske pismenost u nastavne predmete, njih 49 (72 %). Nadalje, 42 sudionika (62 %) vode se kurikularnim ciljevima, 41 (60 %) trenutačnim problemima u školi, 32 (46 %) povratnim informacijama nakon prethodno provedene aktivnosti, a tek njih 27 (40 %) informacijama koje dobiju od učitelja. (Grafikon 7.)

7. Kojim se kriterijima vodite prilikom planiranja suradnje s predmetnim nastavnicima u svrhu razvoja medijske pismenosti učenika? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 7. Kriteriji kojima se knjižničari vode prilikom planiranja suradnje s predmetnim nastavnicima u svrhu razvoja medijske pismenosti učenika (N = 68)

Na pitanje vode li se prilikom planiranja suradnje s učiteljima izazovima koje donose nove generacije učenika, 25 ispitanika (37 %) odgovara pozitivno, tj. svoje aktivnosti prilagođava na godišnjoj razini, 42 ispitanika (62 %) kombinira već isprobane aktivnosti s novima, a tek jedan ispitanik (1,5 %) provodi samo one aktivnosti koje su pokazale dobre rezultate. (Grafikon 8.)

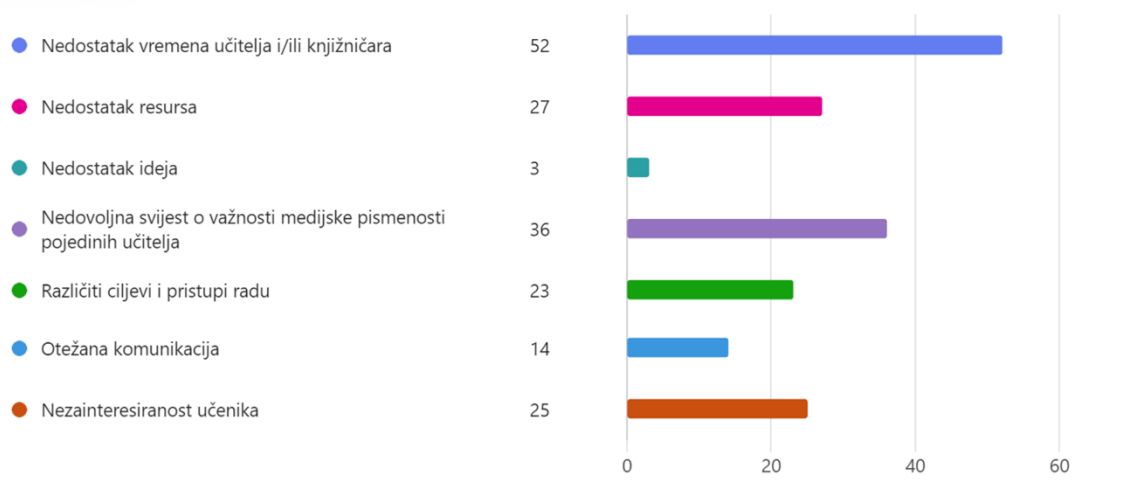
8. Vodite li se prilikom planiranja suradnje s učiteljima izazovima koje donose nove generacije učenika?

Grafikon 8. Jesu li izazovi novih generacija jedan od kriterija za planiranje suradnje s učiteljima? (N = 68)

Kod pitanja o najčešćim preprekama za uspješnu suradnju knjižničara i predmetnih učitelja postojala je mogućnost više odgovora. Najviše ispitanih knjižničara, njih 52 (76 %), navodi nedostatak vremena učitelja i/ili knjižničara. Nedostatak resursa navodi 27 (40 %) ispitanika, a nedostatak ideja njih 3 (4 %). Veliki broj ispitanika, njih 36 (53 %), navodi kao prepreku nedovoljnu svijest o važnosti medijske pismenosti kod pojedinih učitelja, 23 (34 %) različite ciljeve i pristupe radu, 14 (21 %) otežanu komunikaciju, a 25 (37 %) nezainteresiranost učenika. (Grafikon 9.)

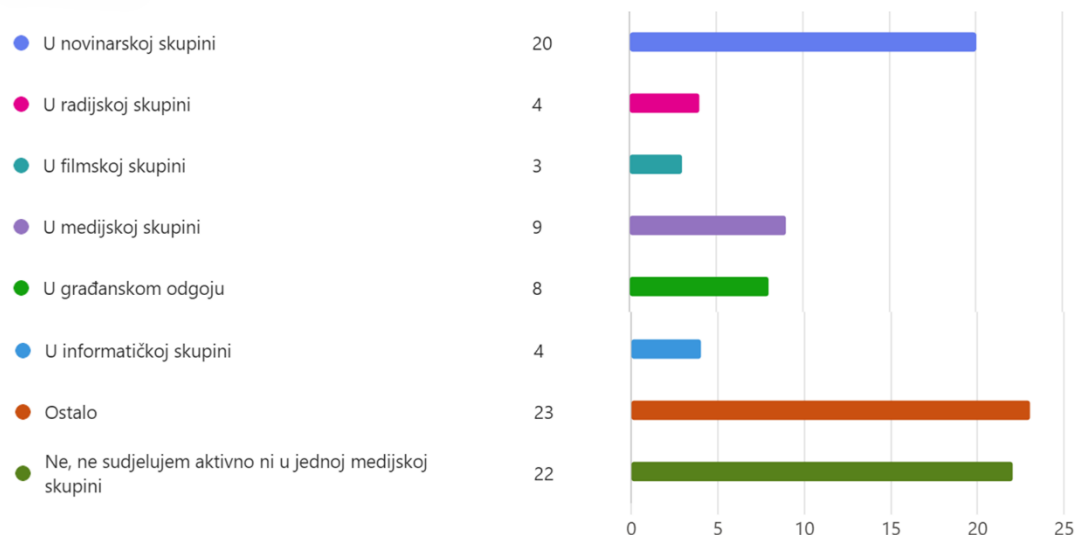
9. Koje su najčešće prepreke za uspješnu suradnju knjižničara i predmetnih učitelja? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 9. Najčešće prepreke za uspješnu suradnju knjižničara i predmetnih učitelja (N = 68)

Na sljedećem pitanju ispitanici su morali odgovoriti sudjeluju li u kojoj medijskoj skupini u svojoj školi te u kojoj. Imali su mogućnost više odgovora. Najviše ispitanika sudjeluje u novinarskoj skupini, njih 20 (29 %). U radijskoj skupini sudjeluje četvero (6 %) ispitanika, u filmskoj troje (4 %), u medijskoj devetero (13 %), u građanskom odgoju osmero (12 %), a u informatičkoj skupini njih četvero (6 %). Ostale skupine navelo je 23 (34 %) ispitanika, a 22 (32 %) ne sudjeluje aktivno ni u jednoj medijskoj skupini. (Grafikon 10.)

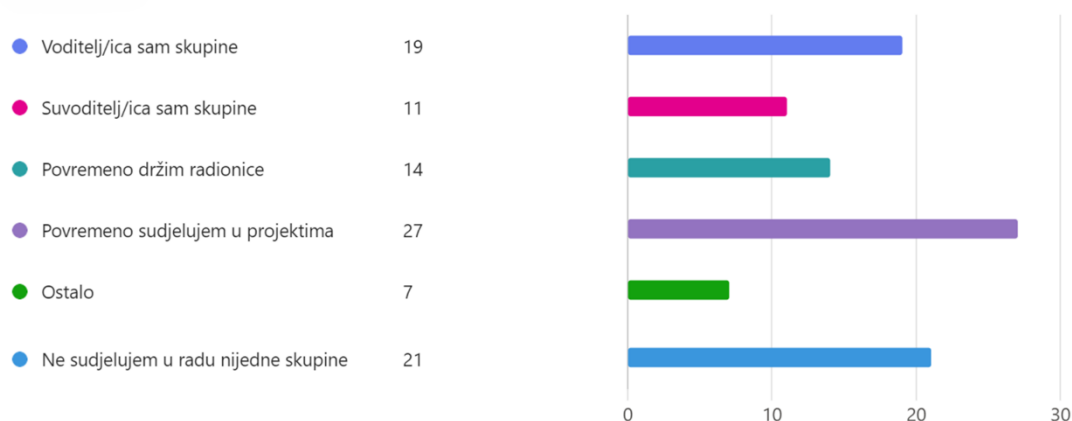
10. Sudjelujete li u kojoj medijskoj skupini u svojoj školi? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 10. Sudjelovanje knjižničara u nekoj od medijskih skupina škole (N = 68)

O načinu na koji pridonose radu medijske skupine, također s mogućnošću više odgovora, 19 (29 %) ispitanika izjasnilo se kao voditelj skupine, a 11 (16 %) kao suvoditelj. S druge strane, 13 (19 %) ispitanih knjižničara povremeno drži radionice u okviru skupine, njih 27 (40 %) povremeno sudjeluje u projektima, 7 (10 %) ih kao odgovor navodi ostalo dok njih 21 (31 %) ne sudjeluje u radu nijedne skupine. (Grafikon 11.)

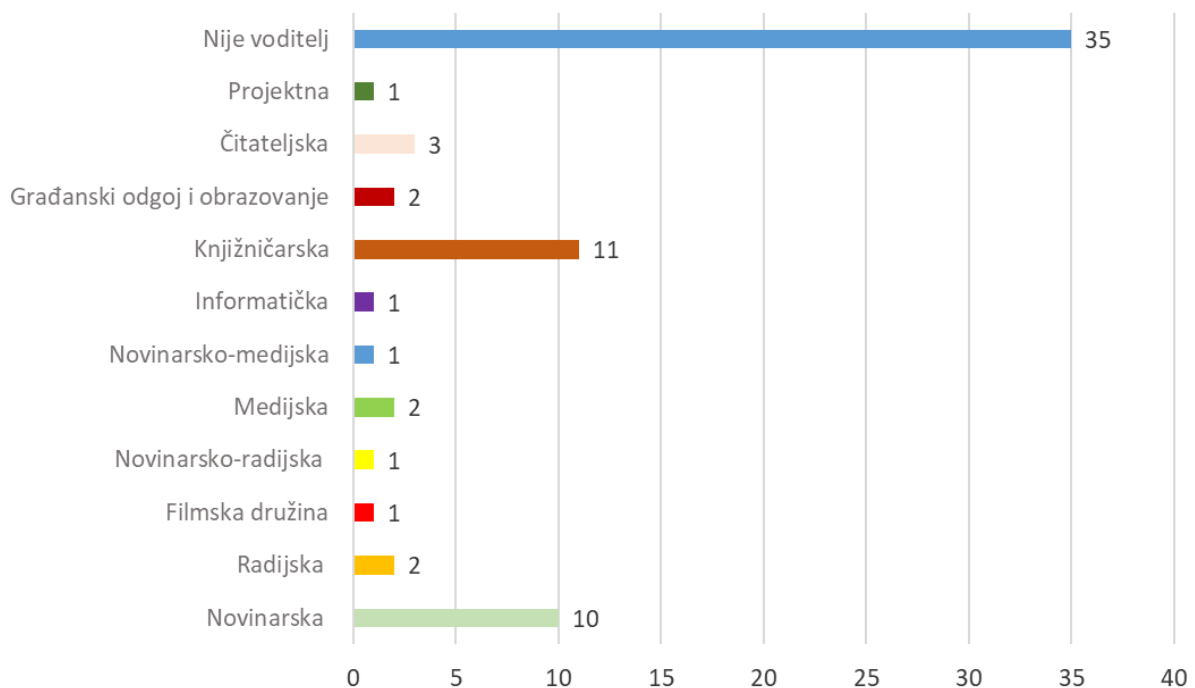
11. Na koji način pridonosite radu te skupine? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 11. Način na koji knjižničari pridonose radu medijske skupine (N = 68)

Sljedeće je pitanje bilo otvorenog tipa. Ispitanici su morali odgovoriti kojoj su skupini voditelji. Novinarsku skupinu vodi 10 (15 %) knjižničara, radijsku skupinu dvoje (3 %), filmsku družinu jedan (1,4 %), novinarsko-radijsku jedan (1,4 %), medijsku dvoje (3 %), novinarsko-medijsku jedan (1,4 %) te informatičku jedan (1,4 %) knjižničar. Od skupina koje nisu izravno povezane s medijima, ali kroz nju ipak poučavaju medijsku i informacijsku pismenost, 11 (16 %) knjižničara vodi knjižničarsku skupinu, dvoje (3 %) knjižničara građanski odgoj i obrazovanje, troje (4,4 %) čitateljsku skupinu, a jedan (1,4 %) projektnu skupinu. Preostalih 35 (51 %) ispitanih knjižničara nije voditelj skupine. (Grafikon 12.)

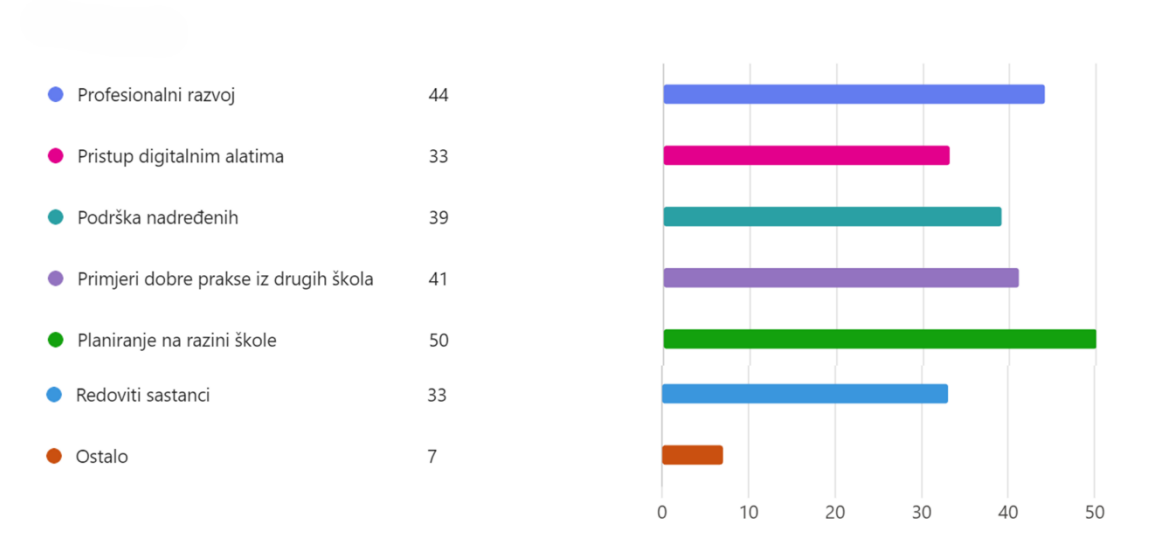
12. Vrste skupina koje vode knjižničari:

Grafikon 12. Vrste skupina koje vode knjižničari (N = 68)

Na pitanje koje resurse smatraju najkorisnijima za poboljšanje suradnje s predmetnim učiteljima, s mogućnošću više odgovora, knjižničari kao najkorisnije izdvajaju profesionalni razvoj, njih 44 (65 %), primjere dobre prakse iz drugih škola 41 (60 %) te planiranje na razini škole 50 (74 %). Nešto manje knjižničara, 33 (49 %), izdvaja pristup digitalnim alatima, podršku nadređenih 39 (57 %) te redovite sastanke 33 (49 %). Samo 7 (10 %) knjižničara odlučilo se za ostale resurse. (Grafikon 13.)

13. Koje resurse ili podršku smatrate najkorisnijima za poboljšanje suradnje s predmetnim učiteljima? (Mogućnost više odgovora.)

Grafikon 13. Resursi ili podrška koju knjižničari smatraju najkorisnijima za poboljšanje suradnje s predmetnim učiteljima (N = 68)

Na pitanje smatraju li da svojim radom pozitivno utječu na razvoj medijske pismenosti kod učitelja, 48 (71 %) ispitanika odgovara pozitivno te smatra da je suradnja unutar škole uvijek korisna. Nadalje, 16 (24 %) ispitanika pokušava pozitivno utjecati, no poneki učitelji ne žele surađivati. Tek četiri (6 %) ispitanika smatraju da bi se učitelji trebali sami educirati. (Grafikon 14.)

14. Smatrate li da svojim radom pozitivno utječete na razvoj medijske pismenosti učitelja?

Grafikon 14. Smatraju li knjižničari da svojim radom pozitivno utječu na razvoj medijske pismenosti učitelja? (N = 68)

Posljednja dva pitanja bila su otvorenog tipa. Kao način na koji bi mogli unaprijediti svoj rad na razvoju medijske pismenosti u školi, ispitani knjižničari ističu vlastito stručno usavršavanje, primjerice pohađanje edukacija na višoj razini. Uz to navode veću suradnju s učiteljima, uvođenje medijske pismenosti u kurikulumske aktivnosti, organiziranje predavanja i radionica, upoznavanje i predstavljanje novih *web* alata, debate, bolju raspodjelu vremena, uvođenje medijskih izvannastavnih aktivnosti te primjere dobre prakse.

Na kraju anketnog upitnika knjižničari su bili zamoljeni podijeliti konkretne primjere dobre prakse, tj. uspješne suradnje s predmetnim učiteljima na promicanju medijske pismenosti među učenicima i učiteljima. Više ispitanika izdvojilo je Dane medijske pismenosti te Dane sigurnijeg interneta tijekom kojih su provodili radionice medijske pismenosti u suradnji s učiteljima Hrvatskog jezika, učiteljima Informatike i razrednicima. No, radionice nisu ograničili samo na obilježavanje tih dana te naglašavaju suradnju s učiteljima različitih predmeta. Mnogi navode radionice na kojima učenike poučavaju informacijskoj pismenosti, tj. kako pravilno i mudro istraživati, kritički odabirati izvore, paziti na lažne informacije, upućuju ih kako citirati literaturu te poštovati autorsko pravo prilikom istraživanja za projektne aktivnosti iz različitih predmeta. Upozoravaju učenike na opasnosti na internetu, osobito na društvenim mrežama, te poučavaju kako se zaštititi. Učenici se na organiziranim radionicama upoznaju s prikrivenim reklamama, lažnim vijestima i klikolovkama te komentiraju influencere. Nakon radionica knjižničari anketama i nastavnim listićima traže povratne informacije o tome koliko su učenici usvojili. Osim s informacijama na internetu, knjižničari učenike upoznaju i s referentnim zbirka organizirajući s učiteljicama Hrvatskog jezika ili razredne nastave radionice u knjižnici te ih upućuju kako se njima koristiti. Također, održavaju radionice korištenja digitalnih alata kojima si učenici mogu olakšati učenje ili izraditi prezentaciju, plakat ili drugi medijski sadržaj. U suradnji s učiteljima Informatike upoznaju učenike s umjetnom inteligencijom i njenim prednostima i manama. U suradnji s učiteljima Hrvatskog jezika obrađuju lektirna djela te na temelju njih izrađuju novine, radijske emisije, videouratke koje kasnije zajedno komentiraju. Knjižničari s učenicima sudjeluju u različitim projektima, od onih Ministarstva znanosti i obrazovanja pa do međunarodnih Erasmus projekata. Nekoliko knjižničara izdvojilo je suradnju svojih knjižničarskih skupina s različitim medijskim skupinama te pritom u knjižnici prikazuju filmove, fotografije i radijske emisije, analiziraju ih te uče o njima, zatim snimaju reklame, radijske emisije, reportaže i filmove. Sa svojim uradcima učenici sudjeluju na natjecanjima i smotrama.

.....

U svojim odgovorima na ovo pitanje sudionici ankete navode različite projekte koje provode s učenicima i učiteljima. Neke su osmislili sami, neke u suradnji s učiteljima, a neki su preuzeti iz drugih izvora. Projekti i radionice koje su spomenuli ispitani knjižničari jesu: Dani medijske pismenosti, Izrada podcasta, Guglajte mudro, Pratim medije – provjeravam informacije, Medijska slikovnica, Medijska pismenost i mentalno zdravlje – samosvijest, Biblioceker putuje u područne škole, Dezinformacije pod povećalom djece, Ruku pod ruku – čitalačka i prirodoslovna pismenost, Erasmus+ projekt *Responsible digital natives*, Influenceri, Digitalni građani, Umjetna inteligencija u obrazovanju – Chat GPT, Medijska pismenost za najmlađe te Lažne vijesti.

Na radionicama i drugim projektima knjižničari kao izvore navode materijale s portala medijskapismenost.hr, Djece medija, udžbenike za Hrvatski jezik i Informatiku, priručnike za medijsku kulturu te druge obrazovne materijale.

6.4. Zaključak istraživanja

Na početku se postavio problem istraživanja: *na koji način knjižničari poučavaju učenike o medijima i medijskoj pismenosti te kako i koliko surađuju u tom procesu s učiteljima svoje škole*. Analizom odgovora želio se dobiti uvid u aktivnosti koje provode, što im pritom pomaže, a koje su otegotne okolnosti.

Istraživanje je pokazalo da su u knjižnicama osnovnih škola u Republici Hrvatskoj uglavnom zaposlene žene te je vrlo malen postotak muškaraca, što se podudara s općenitom situacijom u knjižnicama. Kao što je i očekivano, knjižničari surađuju s predmetnim učiteljima u svim aktivnostima ponuđenima u anketi, a koje su vezane uz učenike: nabavljaju stručnu literaturu, organiziraju predavanja, radionice i projekte, sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima, no ipak se vidi nedostatak radionica usmjerenih baš na učitelje. Iako većina ispitanika smatra da je suradnja unutar škole uvijek poželjna, dio njih ističe da poneki učitelji ne žele surađivati ili nemaju vremena u svom rasporedu. Ovdje ističu i probleme nedovoljne osviještenosti pojedinih učitelja o važnosti medijske pismenosti te različite ciljeve i pristupe radu što je već samo po sebi veliki problem. Smatraju da je za poboljšanje suradnje najpotrebnije planiranje na razini škole, osobni profesionalni razvoj svih uključenih te podrška nadređenih, a kao inspiraciju navode primjere dobre prakse iz drugih škola. Sami sebe stavljaju na mjesto učenika pa sudjeluju u različitim edukacijama, radionicama i predavanjima kojima se usavršavaju kako

bi mogli poučavati učenike. Manji dio ispitanika smatra da bi se učitelji trebali sami educirati te da suradnja na tom području nije potrebna.

Od ponuđenih medijskih skupina najveći broj ispitanika sudjeluje u radu novinarske skupine, i to kao voditelji ili suvoditelji, iako u svojim primjerima aktivnosti o poučavanju medijske pismenosti ne navode konkretno novine niti novinarske vrste. Najmanje ispitanika sudjeluje u radijskoj, filmskoj i informatičkoj skupini iako u sklopu njih povremeno drže radionice i sudjeluju u projektima. Dio ispitanika samostalno navodi još knjižničarsku skupinu, tj. male knjižničare kojima su voditelji.

Što se tiče samih učenika, knjižničari najviše pokušavaju doprijeti do njih i poučavati ih kroz različite radionice, a manje ih organizira projekte, analizira medijske sadržaje ili objavljuje članke na društvenim mrežama. Potrebe učenika i izazovi novog doba pritom su im na prvom mjestu te ih kombiniraju s ciljevima svojih kurikuluma i kurikuluma ostalih nastavnih predmeta. Prilagođavaju se trenutnim problemima u školi te povratnim informacijama nakon radionica.

7. Zaključak

Na temelju prikazanog istraživanja i razmatranja u ovome radu može se zaključiti da su informacijska i medijska pismenost danas prijeko potrebne. Iako su odrasli u digitalnom okruženju te su odmalena izloženi informacijama s različitih vrsta medija, današnjim učenicima nedostaju vještine pretraživanja i korištenja informacija u obrazovne svrhe. Također, ne shvaćaju ozbiljno opasnosti u okruženju novih medija. Usprkos nastojanjima učitelja i stručnih suradnika te edukaciji na satovima Sata razrednika, nastavnih predmeta ili izvannastavnih aktivnosti, djeca i mladi čine pogreške koje za posljedicu imaju narušenu anonimnost, privatnost i sigurnost.

Suradnja školskih knjižničara i predmetnih učitelja ključna je za uspješno promicanje informacijske i medijske pismenosti kod učenika. Školski knjižničari, kao stručni suradnici u obrazovnom procesu, imaju važnu ulogu u osposobljavanju učenika za pretraživanje informacija, kritičko promišljanje i evaluaciju medijskih sadržaja što je neophodno u suvremenom informacijskom društvu.

Empirijsko istraživanje provedeno u radu pokazalo je da suradnja između učitelja i knjižničara omogućuje integraciju medijske i informacijske pismenosti u nastavni proces na različitim razinama obrazovanja. Učenici kroz zajedničke aktivnosti i projekte stječu potrebne vještine i kompetencije za snalaženje u digitalnom okruženju, a učitelji koriste raznolike medijske sadržaje kako bi obogatili nastavu i potaknuli učenike na samostalno istraživanje i kreativno izražavanje.

Unatoč tomu, postoje izazovi u realizaciji suradnje kao što su nedostatak vremena, resursa i stručnog usavršavanja, ali i nerazumijevanja i nesuradnje. Predmetni učitelji premalo koriste resurse svojih školskih knjižnica te znanja i ideje školskih knjižničara pri obradi tema medijske pismenosti. Važno je da škole, uz podršku drugih obrazovnih institucija i ustanova, osiguraju sustavnu podršku ovoj suradnji kroz profesionalno usavršavanje i bolju koordinaciju.

S razvojem medijske i informacijske pismenosti potrebno je krenuti od početka formalnog obrazovanja. To bi trebao biti trajni proces u kojemu sudjeluju svi sudionici obrazovnog sustava, a školske bi knjižnice, zajedno s učiteljima, trebale imati središnju ulogu u oblikovanju informiranih, kritički osviještenih i odgovornih mladih ljudi, građana modernog digitalnog doba.

8. Literatura

- Bobinski, M. (2022) *Zadovoljstvo učitelja Hrvatskog jezika i knjižničara sadržajima medijske pismenosti u kurikulumu za osnovne škole*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud%3A2948/datastream/PDF/view> (10. kolovoza 2024.)
- Ciboci, L., Ćosić Pregrad, I., Kanižaj, I., Potočnik, D., Vinković, D. (2020) *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu, HR Kids Online*. Zagreb. <http://hrkids.online/prez/EUKidsOnlineHRfinal.pdf> (10. kolovoza 2024.)
- Dokler, A. (2018.) Dječje radijske emisije o važnim i intrigantnim temama. <https://www.medijskapismenost.hr/djecje-radijske-emisije-vaznim-intrigantnim-temama/> (12. rujna 2024.)
- Državni zavod za statistiku. <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29088> (10. kolovoza 2024.)
- Dordić, A. (2021) *Film u školi*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.
- Horvatek Forjan, M. (2017) *Kako osnovati filmsku družinu u školi?* <https://www.medijskapismenost.hr/kako-osnovati-filmsku-druzinu-u-skoli/> (23. kolovoza 2024.)
- Hrvatska enciklopedija*, Portal znanja Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. <https://enciklopedija.hr/> (8. kolovoza 2024.)
- Hrvatski opći leksikon*, Portal znanja Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. <https://hol2.lzmk.hr/Projekt> (8. kolovoza 2024.)
- IFLA (2004) *IFLA-ine i UNESCO-ve smjernice za školske knjižnice*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- IFLA i UNESCO (2000) *IFLA-in i UNESCO-v manifest za školske knjižnice*. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf> (20. srpnja 2024.)
- Hrvatski filmski savez. <https://www.hfs.hr/edukativni.aspx> (23. kolovoza 2024.)
- Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. (2004), *Školska knjižnica – korak dalje*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Altagama d.o.o.

Kovačević, D., Lovrinčević, J. (2012), *Školski knjižničar*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Lasić-Lazić, J., Špiranec, S., Banek Zorica., M. (2012) *Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjavanju*. *Medijska istraživanja*, 18, 1(2012), 125-142. <https://hrcak.srce.hr/file/127116> (16. kolovoza 2024.)

Leder, A. (2021) *Medijska i informacijska pismenost mladih u digitalno doba*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffzg%3A4687> (10. kolovoza 2024.)

Lesički, S. (2020.) Kako (i zašto) pokrenuti digitalni školski list. <https://www.medijskapismenost.hr/kako-i-zasto-pokrenuti-digitalni-skolski-list/> (12. rujna 2024.)

Medijskapismenost, Pojmovnik. <https://www.medijskapismenost.hr/pojmovnik/> (10. kolovoza 2024.)

Munjiza, E., Kragulj, S. (2010) *Utemeljenje i rad školskih knjižnica u Hrvatskoj do kraja XIX. stoljeća*. *Život i škola*, br. 23 (1/2010.), 153-168. <https://hrcak.srce.hr/file/82327> (20. srpnja 2024.)

Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_150.html (15. kolovoza 2024.)

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (15. kolovoza 2024.)

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Informatike za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 22/2018. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_03_22_436.html (15. kolovoza 2024.)

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, NN 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (15. kolovoza 2024.)

Primorac, B., Šimeg, M., Šojat, A. (2010.) *Novinarstvo u školi*. Zagreb: Školska knjiga.

Standard za školske knjižnice (2023), Narodne novine, 77/2023. <https://narodne-novine.nn.hr/eli/sluzbeni/2023/61/1024/pdf>. (20. srpnja 2024.)

Stipčević, A. (2008.) *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, knjiga III. Zagreb: Školska knjiga.

Šuštar, K. (2022.) Školski radio: Od nastavnog sredstva do izvora medijskog odgoja. *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, godina 5, 10/2022. <https://hrcak.srce.hr/file/404045> (12. rujna 2024.)

Težak, S. (2002) *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*. Zagreb: Školska knjiga.

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (2019), Narodne novine, 17/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (20. srpnja 2024.)

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008), Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html 87/2008. (20. srpnja 2024.)

Suradnja školskih knjižničara i predmetnih učitelja u promicanju medijske pismenosti

Sažetak

Budući da su mediji postali sve veći dio života te su uključeni u sva područja ljudskog djelovanja, medijska i informacijska pismenost postale su ključni oblici pismenosti te ih je potrebno poučavati već od najranije dobi. U odgojno-obrazovnom sustavu medijsko opismenjavanje učenika provodi se u svim predmetima te je u proces uključena i knjižnica kao multimedijски prostor. U ovom se radu nastoji protumačiti što je školska knjižnica, na kojim se dokumentima temelji njihov rad te kako bi trebali odgojno-obrazovno djelovati na svoje korisnike, tj. učenike osnovnih škola, ali i učitelje te ostale djelatnike škole. Nakon toga objašnjava se što su informacijska i medijska pismenost te se obraća pažnja na to kako knjižničari osnovnih škola utječu na medijsku pismenost učenika i učitelja. U sljedećim poglavljima predstavljeni su kurikuli predmeta Hrvatski jezik, Informatika i Likovna kultura te različite aktivnosti kojima učitelji ostalih predmeta poučavaju informacijsku i medijsku pismenost te mogućnosti izvannastavnih aktivnosti koje se bave medijima. Slijedi istraživački dio u kojemu se nastoji otkriti na koji način knjižničari poučavaju učenike o medijima, informacijskoj i medijskoj pismenosti te kako i koliko surađuju u tom procesu s učiteljima svoje škole i voditeljima izvannastavnih aktivnosti. Predstavljeni su i primjeri dobre prakse dobiveni istim istraživanjem.

Ključne riječi: školska knjižnica, mediji, medijska pismenost, informacijska pismenost

School librarian and teacher cooperation in media literacy promotion

Summary

As the media has become a greater part of our lives and is included in all fields of human functioning, media literacy and ICT (Information and Communication Technology) literacy have become the key forms of literacy and they must be taught from the earliest age. In the educational system students' media literacy is implemented in all school subjects and the school library is included in the process as the multimedia room. In this thesis it is tried to interpret what is the school library, which documents are its work based on and how are we suppose to act educationally on all the participants, namely students of elementary schools, but the teachers and all other school workers as well. Furthermore, it is explained what ICT and media literacy are and it is focused on how school librarians influence students and teachers' media literacy. In the next chapters, Croatian curriculum, ICT curriculum and Art curriculum have been presented, as well as many different activities used by teachers of many other school subjects to teach ICT and media literacy. Followed by the research part where it is to be uncovered in what way do school librarians try to teach students about media, ICT and media literacy, how much and in what way during the process do they cooperate with other teachers and extra-curriculum activities' coordinators in their schools. Examples of good practice obtained by this research have been presented as well.

Key words: school library, media, media literacy, information and communication literacy

Prilozi

Prilog 1 – Anketa – Suradnja knjižničara i predmetnih učitelja u promicanju medijske pismenosti u osnovnoj školi

Poštovani knjižničari i knjižničarke, pred vama se nalazi anketa napravljena za potrebe pisanja diplomskog rada pod nazivom Suradnja školskih knjižničara i predmetnih učitelja u promicanju medijske pismenosti.

Cilj je ankete saznati koliko i na koji način knjižničari u osnovnim školama sudjeluju u promicanju medijske pismenosti kod učenika, ali i učitelja te sudjeluju li u vođenju medijske skupine ili ju vode samostalno.

Anketa je anonimna.

1. Spol

- a) Ž
- b) M

2. Dob

- a) 20 – 25
- b) 26 – 35
- c) 36 – 45
- d) 46 – 55
- e) 56 – 65

3. U kojoj županiji radite?

- a) Zagrebačka
- b) Krapinsko-zagorska
- c) Sisačko-moslavačka
- d) Karlovačka

- e) Varaždinska
- f) Koprivničko-križevačka
- g) Bjelovarsko-bilogorska
- h) Primorsko-goranska
- i) Ličko-senjska
- j) Virovitičko-podravska
- k) Požeško-slavonska
- l) Brodsko-posavska
- m) Zadarska
- n) Osječko-baranjska
- o) Šibensko-kninska
- p) Vukovarsko-srijemska
- q) Splitsko-dalmatinska
- r) Istarska
- s) Dubrovačko-neretvanska
- t) Međimurska
- u) Grad Zagreb

4. Koliko godina radite kao knjižničar/ka u osnovnoj školi?

- a) 0 – 5
- b) 6 – 15
- c) 16 – 25
- d) 26 – 35
- e) 36 – 45

5. Na koji način ostvarujete suradnju s predmetnim učiteljima?

- a) Nabavljanjem stručne literature
- b) Organiziranjem radionica za učenike
- c) Organiziranjem radionica za učitelje
- d) Održavanjem satova u sklopu nastavnih predmeta
- e) Sudjelovanjem u projektima
- f) Sudjelovanjem u izvannastavnim aktivnostima

6. Kojim aktivnostima promičete medijsku pismenost među učenicima?

- a) Radionicama u knjižnici
- b) Radionicama na nastavnim satovima
- c) Predavanjima
- d) Analizom medijskih sadržaja
- e) Istraživačkim projektima
- f) Debatama
- g) Plakatima
- h) Člancima na društvenim mrežama škole

7. Kojim se kriterijima vodite prilikom planiranja suradnje s predmetnim nastavnicima u svrhu razvoja medijske pismenosti učenika?

- a) Kurikularnim ciljevima
- b) Potrebama učenika
- c) Informacijama učitelja
- d) Trenutnim problemima u školi
- e) Integracijom medijske pismenosti u nastavne predmete
- f) Povratnim informacijama nakon prethodno provedenih aktivnosti

8. Vodite li se prilikom planiranja suradnje s učiteljima izazovima koje donose nove generacije učenika?

- a) Da, svoje aktivnosti prilagođavam na godišnjoj razini
- b) Kombiniram već isprobane aktivnosti s novima
- c) Ne, držim se aktivnosti koje su pokazale dobre rezultate

9. Koje su najčešće prepreke za uspješnu suradnju knjižničara i predmetnih učitelja?

- a) Nedostatak vremena učitelja i/ili knjižničara
- b) Nedostatak resursa
- c) Nedostatak ideja

- d) Nedovoljna svijest o važnosti medijske pismenosti pojedinih učitelja
- e) Različiti ciljevi i pristupi radu
- f) Otežana komunikacija
- g) Nezainteresiranost učenika

10. Sudjelujete li u kojoj medijskoj skupini u svojoj školi?

- a) U novinarskoj skupini
- b) U radijskoj skupini
- c) U filmskoj skupini
- d) U medijskoj skupini
- e) U građanskom odgoju
- f) U informatičkoj skupini
- g) Ostalo
- h) Ne, ne sudjelujem aktivno ni u jednoj medijskoj skupini

11. Na koji način pridonosite radu te skupine?

- a) Voditelj/ica sam skupine
- b) Suvoditelj/ica sam skupine
- c) Povremeno držim radionice
- d) Povremeno sudjelujem u projektima
- e) Ostalo
- f) Ne sudjelujem u radu nijedne skupine

12. Ako ste voditelj/ica ili suvoditelj/ica skupine, o kojoj se skupini radi?

13. Koje resurse ili podršku smatrate najkorisnijima za poboljšanje suradnje s predmetnim učiteljima?

- a) Profesionalni razvoj
- b) Pristup digitalnim alatima
- c) Podrška nadređenih
- d) Primjeri dobre prakse iz drugih škola

- e) Planiranje na razini škole
- f) Redoviti sastanci
- g) Ostalo

14. Smatrate li da svojim radom pozitivno utječete na razvoj medijske pismenosti učitelja?

- a) Da, suradnja unutar škole uvijek je korisna
- b) Ne, učitelji bi se trebali sami educirati
- c) Pokušavam, no poneki učitelji ne žele surađivati

15. Na koji biste način mogli unaprijediti svoj rad na razvoju medijske pismenosti u svojoj školi?

16. Možete li podijeliti primjer uspješne suradnje s predmetnim učiteljem na promicanju medijske pismenosti među učenicima i učiteljima te kratko opisati tijek aktivnosti i rezultate?